

♦♦♦ NÁNDORI BARBARA

A katolikus autonómia történetéhez

A II. autonómia-kongresszus 9-es albizottságának működése és az erre tett püspöki észrevételek (1898)

A KATOLIKUS AUTONÓMIÁRÓL ÁLTALÁBAN

A katolikus autonómia kérdésköre kevésbé ismert a magyar történelem vonatkozásában, ezért nem hiábavaló, ha egy kicsit megvilágítjuk, mi is ez valójában.

Az autonómia iránti igény – legyen szó az egyház külső vagy belső életéről – elsősorban akkor erősödött fel, amikor alapvető változások kerültek napirendre az állam és a katolikus egyház kapcsolatrendszerében. Így történt ez 1848-ban, majd a kiegyezéskor, 1867-ben, illetve az 1890-es évek egyházpolitikai vitáinak idején is.¹ Tehát a katolikus autonómia a XIX. század közepétől kezdve kisebb-nagyobb megszakításokkal meghatározó törekvése volt mind az egyházi, mind pedig a világi hatalomnak.

Az autonómia gondolatának felmerülése erősen kötődik azokhoz a bizonyos törvényi változásokhoz, amelyek 1848 tavaszához kapcsolódnak.² Az áprilisi törvények XX. tc. 2. §-a ugyanis kimondta a vallási felekezetek teljes egyenlőségét és viszonyosságát.³ Ennek következtében a katolikus egyház méltán követelte az állami befolyástól mentes egyházi vagyon kezelésének, a zsinattartásnak és az előjáró-választásnak a jogát, hiszen a protestánsok mindezekkel már rendelkeztek.⁴ Tehát a megváltozott politikai körülmények között egyre inkább terjedőben volt az a nézet, hogy a katolikus egyháznak is vissza kell nyernie az állammal szembeni önállóságát és önkormányzati jogát.⁵

¹ SARNYAI Csaba Máté, *Polgári állam és katolikus egyház (1848. március-december). A katolikus autonómia-törekvések megjelenése* (Budapest 2002) 9.

² Uo. 27.

³ Uo. 46.

⁴ Uo. 61.

⁵ Uo. 150.

A katolikus autonómia szervezetével, működésével, hatáskörével kapcsolatban azonban sok esetben nem volt egységes a püspökök álláspontja sem. A kardinális kérdések közé tartozott egész idő alatt – a teljesség igénye nélkül – a katolikus egyházi vagyoni kezelésének kérdése, az oktatással, a főkegyúri jog gyakorlásával, a püspöki kinevezésekkel és az egyházi hierarchia védelmével és befolyásának megőrzésével kapcsolatos kérdések. Továbbá az is, hogy mennyi és milyen befolyása legyen a világiaknak az egyházi kérdésekben, ügyekben. Természetesen voltak olyan kérdéskörök, melyek tekintetében az autonómiával több jogot szerezhettek volna a katolikus egyház, mint amennyit korábban birtokolt, de persze voltak olyanok is, ahol kompromisszumra kényszerült volna, és bizonyos jogok feladására.

Ezek után nézzük meg, hogyan is alakult a katolikus autonómia kérdése az 1890-es években egészen a II. katolikus autonómiai kongresszus első szervezeti javaslatáig.

HISTORIOGRÁFIAI ÖSSZEFOGLALÓ

A katolikus autonómiai mozgalomról és mindkét autonómiai kongresszusról több mű született. Voltak olyan írók, mint Török Jenő⁶ vagy Szemnecz Emil,⁷ akik kiemelték az autonómiai mozgalom kialakulásával és az első kongresszussal foglalkoztak. A legtöbb szerző azonban globálisan vizsgálta a témát, mindkét kongresszus eredményeit, ill. az autonómia kapcsán felmerülő problémás kérdéseket, mint például az autonómia célja, a vallás- és tanulmányi alapok, a főkegyúri jog stb. tekintetében. Ilyenek voltak Salacz Gábor,⁸ Melichár Kálmán,⁹ Radovics László,¹⁰ Forster Gyula,¹¹ Wenninger Mátyás,¹² Hanuy Ferenc¹³ vagy Dudek János,¹⁴ de ide sorolható Csorba László¹⁵ is, aki például a vallásalap, és Kérészy Zoltán,¹⁶ aki a főkegyúri jog nézőpontjából közelített a témához.

A sajtót is foglalkoztatta az autonómia kérdése. Több lapban jelentek meg cikkek ebben a tárgyban, mint például korábban az *Idők Tanújában*, de emellett a *Magyar Sionban* vagy a *Religióban* is, mely utóbbi külön rovatot szentelt annak, hogy nyomon követhesse a katolikus autonómia eseményeit. Ugyanakkor létezett egy időszaki kiadvány is az autonómiáról ugyanilyen címmel.

⁶ TÖRÖK Jenő, *A katolikus autonómia-mozgalom 1848–1871: adalékok a magyar liberális katolicizmus történetéhez* (Budapest 1941).

⁷ SZEMNECZ Emil, *Katolikus autonómia: a katolikus autonómia multja, jelene s jövője és a felekezetek autonóm szabályai* (Budapest 1897).

⁸ SALACZ Gábor, *Egyház és állam Magyarországon a dualizmus korában 1867–1918* (München 1974).

⁹ MELICHÁR Kálmán, *A katolikus autonómia Magyarországon* (Budapest 1907).

¹⁰ RADOVICS László, *A katolikus autonómia szervezése* (Budapest 1917).

¹¹ FORSTER Gyula, *A katolikus autonómia törvényhozási rendezésének kérdéséről* (Budapest 1914).

Az írók körében azonban nem volt túl népszerű a II. katolikus autonómiai kongresszus által választott 27-es bizottságnak 9-es albizottsága által készített szervezeti javaslat. Általában csupán említést tettek róla, hogy létezett, de behatóbban nem vizsgáldták ebben a kérdésben. A püspöki levelezésről nem is beszélve, melyet nagyrészt szintén mellőzött az eddigi kutatás. A *Religio* megpróbált tudósítani az albizottság munkájáról, ami többé-kevésbé sikerült is, de megjegyezték, hogy tisztelben tartották a tárgyalások bizalmas jellegét,¹⁷ és miután az albizottság hitelesítette a javaslatát, és befejezte munkáját, közölték, hogy ezt követően már gyakrabban fognak írni a katolikus autonómia ügyéről.¹⁸ Az érdeklődés hiányának valószínűleg az lehetett az oka, amiért Vaszary Kolos primás sem hívott össze püspöki konferenciát a 9-es albizottság kedvéért, vagyis tudta nagyon jól, hogy ezt a javaslatot a 27-es bizottság még bírálat alá fogja venni. És mivel a 27-es bizottság az, amelyet a kongresszus megbízott, érthető, hogy ez a javaslat került a kongresszus elé, nem pedig az albizottság munkálata, és talán ezért ítélték ezt kevésbé fontosnak.

A püspöki észrevételekkel kapcsolatban pedig nagyon valószínű, hogy ezek sosem kerültek Szapáry Gulya miniszterelnök kezébe, hiszen a püspöki kar nem foglalt el egységes álláspontot a munkálattal kapcsolatban, amire a 9-es albizottság kérte, csupán a 27-es bizottság javaslatával szemben. Feltehetően csak Vaszary Kolos primás szeretett volna tájékozódni az egyházi főméltóságok véleményéről, amikor kérte őket, hogy esetleges észrevételeiket tegyék meg a munkálatról.

A 9-es albizottság munkájával tehát mostohán bántak a történészek, nem szenteltek neki kellő figyelmet, jöllehet a II. kongresszus tekintetében ez volt az első kidolgozott szervezeti javaslat, amely a 27-es bizottság munkálatának is alapjául szolgált, ezért fontos lépés volt a katolikus autonómia kialakulása felé.

BEVEZETÉS: AZ AUTONÓMIAI MOZGALOM ISMÉTELT FELLENDÜLÉSE

A katolikus autonómia megszervezése 1867 után csigalassúsággal haladt előre. Az I. autonómiai kongresszust követően, 1870-71 után ugyanis közel 20 évnyi csend borult az ügyre. Mégsem mondhatjuk azt, hogy az 1871-ig tartó kezdeményezé-

¹² WENNINGER Mátyás, *A katolikus autonómia* (Tóváros 1912).

¹³ HANUY Ferenc, *A katolikus autonómia főbb problémái* (Budapest 1918).

¹⁴ DUDEK János, *A katolikus autonómia függő kérdései* (Budapest 1912).

¹⁵ CSORBA László, *A vallásalap „jogi természete”* (Budapest 1999).

¹⁶ KÉRÉSZY Zoltán, *A katolikus autonómia közreműködése a főkegyúri jog gyakorlatában* (Budapest 1912).

¹⁷ *Katolikus Autonómia*, in *Religio* (1898) I/51. jún. 25.

¹⁸ *Katolikus Autonómia*, in *Religio* (1898) II/28. okt. 5.

sek teljesen hiábavalóak voltak. Eredményesnek tekinthetők abból a szempontból, hogy a kongresszust követően több helyen is autonóm egyházközségek jöttek létre, illetve a legfontosabb, az Erdélyi Egyházmegye autonómiájának kialakulása volt, mely később példaként szolgált a 9-es albizottság munkálataihoz is.¹⁹

Az 1894/95-ös egyházpolitikai törvények azonban ismét aktuálisá tették a katolikus autonómia kérdését, hiszen a kormány ettől remélte a katolikusok elégedetlenségének enyhítését. Pauler Tivadar, Trefort Ágoston, Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszterek, Simor János hercegprímás, Schlauch Lőrinc váradi püspök azt javasolták, hogy először az egyházközségi szervezeteket léptessék életbe, vagyis a helyi autonómiáknál kezdjék meg a szervezet kiépítését. Ezzel szemben Ugron Gábor országgyűlési képviselő azon a véleményen volt, hogy mivel a főpapok nem veszik igénybe az egyház kormányzatában a világiak segítségét, hanyagok.²⁰

1890 decemberében az autonómia ügyében Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter értekezletet tartott, ahol előadta álláspontját, mely szerint egyelőre csak az egyházközségi szervezetek megalkotása lehet célravezető. Ezt azonban a résztvevők nem fogadták el. Ők ugyanis szervező kongresszus összehívását és a '71-es munkálatok újrafelvételét akarták.²¹

1893 végén a katolikus országgyűlési képviselőknek végül sikerült a kormányt utasítaniuk, hogy eszközölje ki a királynál egy szervező gyűlés összehívását. Csáky Albin kultuszminiszter ezután kikérte a püspöki kar véleményét is, amely egy 50-60 tagú, felében egyházi, felében világi vegyes bizottság kinevezését ajánlotta a primás elnökletével. Úgy gondolták, feladata legyen javaslatot tenni a kongresszus összehívásának módjára, ill. mondjon véleményt arról is, hogy mennyire használható fel a '71-es kongresszus munkálata. A püspökök maguk akarták a bizottság tagjait javasolni. Csáky Albin viszont a tagok ajánlásának és a bizottság összehívásának a jogát is fenntartotta magának, sőt módosította összetételét is.²²

Ezután 1894. február 4-én Csáky Albin kultuszminiszter 20 világi és 10 egyházi tagból álló bizottságot neveztetett ki a királlyal, amely még ebben a hónapban összeült.²³ Úgy határozott, hogy az új kongresszus az 1869-es választási szabályzat alapján hívandó össze, majd pedig ez döntsön az 1871-es munkálat felhasználásáról. A kormánynak viszont az egyházpolitikai törvények tárgyalása idején, 1894-ben veszélyes lett volna egy katolikus kongresszus tartása, ezért megpróbálta elodázni a dolgot. A katolikus képviselők követelésére azonban kénytelen volt mégis előre vinni az ügyet. 1895. november 29-én Wlassics Gyula kultuszminiszter előterjesztésére

¹⁹ SALACZ 46.

²⁰ Uo. 115.

²¹ Uo. 115-116.

²² Uo. 116.

²³ Ez az előkészítő bizottság pontosan február 24-én ült össze, a primás elnökletével. MELICHÁR 122.

a király megengedte a kongresszus megtartását, rendeletében pedig kijelentette, hogy a '71-es munkálatot az új kongresszusnak módosítania kell.²⁴

Az időpontot ekkor még nem határozta meg az uralkodó, hiszen kíváncsi volt a püspöki kar véleményére is, ezért utasította miniszterét, hogy előzetesen azt hallgassa meg, és ezután tegyen előterjesztést neki. A püspöki kar ekkor úgy gondolta, hogy 1897-ben hívják össze az országos katolikus autonómiát szervező gyűlést. A kormány is támogatta ezt az álláspontot, majd a kultuszminiszter előterjesztésének hatására kelt 1897. május 14-i királyi leirat hat hónapos határidőt jelölt meg a kongresszus összehívására, amellyel a hercegprímást bízta meg.²⁵

A II. KATOLIKUS AUTONÓMIAI KONGRESSZUS

1897-ben tehát Bánffy Dezső kormánya is elérkezettnek látta az időt, miután a millenniumi ünnepségek és az országgyűlési választások is lezajlottak, hogy összehívja az autonómiai kongresszust, amibe Vaszary Kolos prímás és a püspöki kar, illetve a belőlük alakult autonómiai bizottság is beleegyezett, a király pedig engedélyezte azt 1897. május 14-én.²⁶

Vaszary Kolos prímás és a püspöki kar viszont elhatározta, hogy előterjesztést tesznek még a kongresszus üléseinek megkezdése előtt, mi lehet egyházi szempontból az autonómiára ruházható jogkör. A prímási meghatározás lényege a következő volt: az egyházban a kormányzó hatalom a püspököket és nem a világiakat illeti, az autonómia hatáskörébe pedig csak azok a jogok tartozhatnak a királyi engedményéből, amelyeket ő mint főkegyúr a minisztérium által gyakorol, ill. az állam által ráruházott jogok és azok az ügyek, amelyeknek intézésére az autonómia a püspöki kar által delegálható.²⁷

A kérdéssel a magyar egyházi eliten kívül a Szentszék is foglalkozott, és Rampolla bíboros személyében ki is fejtette véleményét. Vaszary Kolos prímás ugyanis korábban felterjesztette a pápához a '71-es munkálatot, amit magyarázott, de el is ítélte, majd megtette általános észrevételeit az autonómiáról, és megkísérelte az egyházi jogkör szétválasztását lelki és világi ügyekre. Rampolla bíboros azonban féltette az egyház tekintélyét, a püspöki jogok sérthetetlenségét. Nem helyeselte az egyházi jogkör szétválasztását sem lelki és világi ügyekre, és hangsúlyozta azt is, hogy a világiaknak semmi jog nem adható lelki és fegyelmi ügyekben, a püspöki

²⁴ SALACZ 116–117.

²⁵ MELICHÁR 123.

²⁶ SALACZ 118.

²⁷ Uo.

székek betöltésénél pedig a javaslatétel joga sem. Továbbá nem tűrhette a Szent-szék, hogy a magyar katolikus egyház képviselője a nép által választott világiakat, papokat és püspököket közösen illesse meg, mert ez az autonómiában is kizárólag a püspököket érinti.²⁸

Miután ezeket az előkészületeket is megtették, 1897. november 11-én végre összeült a kongresszus.²⁹ Ekkor Vaszary Kolos nyitóbeszédében közölte, hogy az autonómia célja az, hogy az egyház külső ügyeit, vagyonát, intézeteit, a nevelést és oktatást, vagyis a vallásosság segédeszközeit az egyház alkotmányának sérelme nélkül gondozza, ill. a katolikus öntudat erősítésével most már a tömegek részéről élvezze az egyház azt a támogatást, amelyben korábban az állam részesítette.³⁰

A kongresszus ezt követően világi elnökéül Szapáry Gyulát választotta meg, majd megalakulása után egy kétharmadában világi többségű 27-es bizottságot jelölt ki, ami pedig egy 9 tagú albizottságot, hogy javaslatot tegyen az autonómia szervezetére vonatkozólag.³¹

ELŐZMÉNYEK

A kongresszus által megválasztott 27-es bizottság első ülését 1898. január 11-én délelőtt 10 órakor tartotta a főrendiház tanácstermében. Ekkorra hívta össze ugyanis a bizottsági tagokat Szapáry Gyula³² világi elnök, amiről levélben értesítette Vaszary Kolos³³ hercegprímást 1898. január 5-én. Ekkor azt is jelezte, hogy a bizottsági üléseken felesége súlyos betegsége miatt állandóan részt venni nem tud, ezért úgy döntött, fel fogja kérni a bizottságot arra, hogy egy helyettes elnököt válasszon addig, amíg elnöki feladatát ellátni nem tudja.³⁴

Levelében emellett körvonalazta a bizottság legfontosabb tennivalóit. Úgy látta, hogy elsőként azokat az irányelveket kell meghatározni, amelyeket a későbbiekben

²⁸ Uo.

²⁹ Salacz Gábor a kongresszus nyitóülését november 17-ére datálta. Ez nem így van, hiszen mind Forster Gyula, mind Melichár Kálmán megegyezik abban, hogy a kongresszus először november 11-én ült össze, amit a kongresszusi jegyzőkönyv is alátámaszt. Vö. FORSTER i.m.

³⁰ SALACZ 119.

³¹ Uo.

³² Szapáry Gyula (1832–1905) politikus. A pesti egyetemen jogot végzett. 1861, 1865–1896: országgyűlési képviselő, a Deák-párthoz, majd a Szabadelvű Párthoz csatlakozott. Volt belügy-, pénzügy-, köz-munka és közlekedési, földművelésügyi, ipar- és kereskedelemügyi miniszter. 1890-1892: Magyarország miniszterelnöke, egyúttal belügyminiszter is. 1894: kilépett a Szabadelvű Pártból az egyház-politikai javaslatok miatt. *Magyar Nagylexikon* 16 (Budapest 2003).

³³ Vaszary Kolos (1832–1915) esztergomi érsek és hercegprímás. 1885: pannonhalmi főapát, 1891–1912: Magyarország hercegprímása és esztergomi érsek, 1912: érsekségéről lemondott, majd ezt követően Balatonfüreden élt. BEKE Margit (szerk.), *Esztergomi érsekek 1001–2003* (Budapest 2003) 379–385.

követni fognak. Ezért tartotta szükségesnek, hogy a hercegprímás mint a kongresszus elnöke tegye meg a kellő lépéseket annak érdekében, hogy a bizottság megismerhesse a kormány álláspontját.³⁵

A hercegprímás Szapáry Gyula felkérésének eleget téve, már 1898. január 7-én levélben fordult Wlassics Gyula³⁶ kultuszminiszterhez, amelyben megkérte, legyen szíves a kormány hivatalos álláspontját az autonómia kérdésében ismertetni a 27-es bizottsággal, annak munkáját megkönnyítendő.³⁷ Wlassics Gyula ennek a kérésnek a hatására már január 10-én a „kormánynak a róm. kath. autonómia tárgyában elfoglalt elvi álláspontját feltüntető emlékiratot megfelelő példányszámban” azzal a tiszteletteljes kéréssel küldte meg a primásnak, „hogy azokat *bizalmas használatra* a tisztelt bizottsági tagoknak rendelkezésére bocsátani méltóztassék”.³⁸ Vaszary Kolos ezt követően még ugyanezen a napon kelt levelében ismertette Szapáry Gyulával Wlassics Gyula kultuszminiszter kérését, és az emlékiratokat,³⁹ ill. az 1871. március 29-én elfogadott autonómiai szervezetet és rendszabályokat 27 példányban elküldte neki.⁴⁰

Ezután az 1898. január 11-ére, a főrendiház földszinti tanácstermébe összehívott ülésen meg is jelent az érintettek nagy része. Ülést azonban mégsem tartottak, mivel Zichy Nándor bejelentette, hogy Szapáry Gyula elnök, felesége betegsége miatt Taksonyban tartózkodik. Ezért az értekezleten Zichy Nándor indítványára kimondták, hogy az ülést bizonytalan időre elhalasztják, de még annyit megtettek, hogy kiosztották Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter emlékiratát a tagok között, melyet Vaszary Kolos primás küldött el a bizottságnak.⁴¹

Az előkészületek ellenére tehát a 27-es bizottság az érdemleges tárgyalást nem kezdte meg 1898. január 11-én, amivel kapcsolatban Szapáry Gyula sajnálatát fejezte ki 1898. február 3-án a hercegprímáshoz intézett levelében. Egyúttal azt is bejelentette, hogy a bizottságot legközelebb 1898. február 15-ére hívta össze, és mivel felesége állapotában javulás következett be, jelezte, hogy ebben az időben előre láthatólag fel tud utazni Budapestre, és mindenképp tiszteletét fogja tenni Vaszary Kolosnál is.⁴²

³⁴ Primási Levéltár, Esztergom (=PL) Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. jan. 5., s. n.

³⁵ Uo.

³⁶ Wlassics Gyula (1852–1937) jogász, politikus. 1892–1906: országgyűlési képviselő, a Szabadelvű Párt, később az Alkotmánypárt tagja. 1895–1903: vallás- és közoktatásügyi miniszter. 1906–1933: Közigazgatási Bíróság elnöke. A főrendiház tagja, később elnöke, majd a felsőház tagja, és elnöke. *Magyar Nagylexikon* 18 (Budapest 2004).

³⁷ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. jan. 7., s. n.

³⁸ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. jan. 10., s. n.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ *Katolikus Autonómia*, in *Religio* (1898) I/4. jan. 12.

⁴² PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. febr. 3., s. n.

Így a 27-es bizottság ismét összeült február 15-én, és választott egy 9 tagú albizottságot, melyet az autonómia szervezeti javaslatának kidolgozásával bízott meg. Vaszary már február 16-án levelet intézett Rudnyánszky Józsefhez, a katolikus alapok ellenőrző bizottságának előadójához a következő kéréssel: „Kegyeskedjék velem e bizottság hatáskörét közölni, hogy az iránt a nevezett albizottságot tájékoztathassam.” Emellett hozzátette, hogy mivel a 9-es albizottság február 18-án délután 3-kor folytatja a tanácskozást, Rudnyánszky József a bizottságának tevékenységéről szóló jegyzőkönyveket hozzá jutassa el legkésőbb az ülés megkezdésének napján 12 óráig. Vaszary a bizottság azon igényét is közölte az előadóval, hogy ha lehetséges, személyesen jelenjen meg az ülésen, és ő maga tájékoztassa a 9-es albizottságot.⁴³

Rudnyánszky Józsefet meg is hallgatta az albizottság „azon kérdést illetőleg: milyen befolyás adassék az Autonómiának az alapok és alapítványok kezelésére?” De nem csak ez a témakör képezte a tárgyalások alapját. Megvitatták többek között, hogy közreműködjék-e az autonómia a főpapi javak átvételénél és átadásánál, milyen befolyása legyen az egyházi javak kezelésére vagy felügyeletére a java-dalmas életében, továbbá a főpapi kinevezéseknél, ill. milyen hatáskörrel bírjon a közép- és felsőiskolákra nézve. Ezek mellett a kérdések mellett terítékre került még az ülések során az egyházközségek és a népoktatás ügye, valamint az egyház-megyei alapok és alapítványok kezelésének problémája.⁴⁴

A 9-es albizottság igen körültekintően vizsgálódott ezekben a témákban. Meghallgatták ugyanis a vallás- és tanulmányi alapot ellenőrző bizottság előadója mellett, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium szakelőadóit, felhasználták a miniszter, Wlassics Gyula emlékiratát, kikérték a püspöki kar véleményét is egyes kérdésekben, ill. a tárgyalások alapjául szolgált az erdélyi katolikus státus szabályzata is. Tanácskozásai kezdetén azonban a 9-es albizottság megállapodott abban, „hogy a felvetett kérdések fölötti tárgyalást bizalmas jellegűnek tekinti, – hogy továbbá a jelenlegi tárgyalást előzetes eszmecserének tartja és az egyes kérdésekben a végmegoldást akkor tarja fenn, a mikor az összes kérdések előzetes tárgyalásán átment”.⁴⁵

Ezeket a fent említett információkat „A katolikus autonómia előkészítésére összehívott kongresszus által kiküldött 9-es bizottság eddigi tanácskozmányainak kivonatából” ismerjük.⁴⁶ Ezt véleményem szerint Szapáry Gyula készítette és jutatta el Vaszarynak, amit igazol 1898. május 11-én kelt levele, amelyben a következőket írta: „Miként Herczegségednek múlt hóban jelentettem egy nem komoly, de hosz-

⁴³ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. febr. 16., s. n.

⁴⁴ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898., s. n.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. máj. 11., s. n.

⁴⁸ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898., s. n.

szasan tartó betegségem, már hetek óta tart, reménylem azonban most már vége felé jár. Ezen körülmény akadályozott meg abban hogy husvét után folytassam az autonómiai 9es bizottság üléseit; – felhasználtam azonban ezen időt arra, hogy ezen bizottságnak eddigi tanácskozmányait rendszeresen összefoglaljam.”⁴⁷

A 9-es bizottság eddigi tanácskozásainak kivonata 4 db mellékletet tartalmaz.⁴⁸ Szapáry Gyula írta is fent említett levelében, hogy „ezen munkálatot annak mellékleteivel” van szerencséje átküldeni a prímásnak.⁴⁹ A levéllel egy helyen volt a 2-es számú melléklet, míg a levéltől és a tanácskozások kivonatától külön a 2, 3 és 4-es számúak. Mivel ezek a mellékletek témáikban megegyeznek a tanácskozások kivonatában hozzájuk rendelt témákkal, és a 2-es számúak ugyanazok, ezért minden bizonnyal ehhez tartoznak, amit a levél és a vele egy helyen lévő melléklet tanúsága szerint Szapáry Gyula készített. Ezen kivonat III. számú kérdése a következő: „Milyen befolyás adassék az Autonomiának az alapok és alapítványok kezelésére?” A 2-es számú mellékletet ezen kérdés kapcsán terjesztették be a kivonat tanúsága szerint: „Ezen alapok és alapítványokra vonatkozó előterjesztés a 2% alatt mellékelte emlékiratban foglaltatik.”⁵⁰ Ami valóban így van, hiszen a 2-es számú melléklet címe: „A vallás- és tanulmányi alap”.⁵¹

De ugyanez a helyzet a 3-as és 4-es számú mellékletekkel is. Ezek a kivonat értelmében „Az Autonomia hatásköre a közép- és felsőiskolákra” témában kerültek csatolásra.⁵² Valóban ezen kivonathoz kell tartozniuk, hiszen a 3-as számú „Emlékirat a középiskolák ügyében”, míg a 4-es a jogakadémiáról értekezik.⁵³

Arra, hogy az 1-es számú melléklet miért is hiányzik a csatolt anyagok közül, választ kapunk Szapáry Gyulának ugyanebből a leveléből: „Az egyik az 1% számú melléklet hiányzik mert annak példányai Hoványi előadónál vannak eltéve.”⁵⁴

De Szapáry ezen írásából az is kiderül, hogy valóban kikérte a bizottság a püspöki kar véleményét két kérdésben is. Így az I.-ben, vagyis „Milyen befolyás adassék az Autonomiának a főpapi kinevezésekre”, ill. a II. A) és B) pontja kapcsán, azaz: A) „Közreműködés a főpapi javak átvételénél és átadásánál”, B) „Azon kérdést illetőleg: adassék-e befolyás az Autonomiának az egyházi javak kezelésére vagy felügyeletére a javadalmas életében is?”. Mindkét esetben úgy döntött a bizottság, hogy mielőtt végleg határozná, kikéri a püspöki kar véleményét is, aminek megismerésére felkéri a bizottság elnökét.⁵⁵

⁴⁹ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. máj. 11., s. n.

⁵⁰ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898., s. n.

⁵¹ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. ápr. 3., s. n.

⁵² PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898., s. n.

⁵³ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. ápr. 3., s. n.

⁵⁴ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. máj. 11., s. n.

⁵⁵ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898., s. n.

Szapáry eleget is tett ennek a megbízásnak, hiszen az 1898. május 11-i levelében jelezte a primásnak, hogy szeretné megismerni álláspontját, különösen az I. és II. pontban foglaltakkal kapcsolatban. Emellett már előre utalt arra is, hogy a 9-es albizottság további munkáját megkönnyítendő készített egy szervezeti javaslatot, de ezt az albizottság még nem tárgyalta.⁵⁶

Szapáry gyakran informálta a primást a munkálatokról. Ezt a fenti levél mellett bizonyítja, hogy 1898. július 6-án Vaszary tájékoztatása céljából átküldte neki „azon határozatok kivonatát, melyeket az autonómiai 9es bizottság Julius 20.án és folytatólag tartott ülésein hozott”. Ezek egyrészt az autonómia szervezetére vonatkoztak, például az országos gyűlés összeállítására vagy az egyházmegyei tanácsra, másrészt az autonómia hatáskörére, mint például a püspökök kinevezésére vagy az alapokra és alapítványokra.⁵⁷

Emellett arra kérte a primást, hogy ha észrevételei volnának a határozatokkal kapcsolatban, akkor azokat mindenképp közölje vele, hogy esetleg érvényre juttathassa őket. Továbbá tudomására hozta, hogy „ezen és az előbbi megállapodások alapján, megbízott Hoványi előadó Úr hogy a szervezési javaslatot készítse el, hogy az September 12én a 9es bizottságnak bemutatható legyen”.⁵⁸

Ebből a levélből is kiderül, hogy a 9-es albizottság júniusra munkája nagy részét be is fejezte. Június 20. és 22. között tartott ülésein a szervezeti javaslattal kapcsolatos vezérelekben és témákban megállapodott, ezért Szapáry Gyulát, a 9-es albizottság elnökét, és Hoványi Gyulát, a 9-es albizottság előadóját felkérték, hogy szövegezzék meg az autonómia szervezetére és hatáskörére vonatkozó munkálatot az albizottság eddigi megállapodásai alapján.⁵⁹

1898. június 22-én azonban ezen kívül még egy szűkebb bizottságot is választottak, amelyet azzal bíztak meg, hogy az addigi megállapodásokat megfogalmazza, hogy azt majd kész szövegezéssel lehessen a 9-es albizottság elé terjeszteni 1898. szeptember 12-én. Azt is elhatározták, hogy szeptember 12-ig nem tartanak már érdemleges ülést.⁶⁰

Szeptember elejére Hoványi Gyula el is készítette az autonómia szervezeti javaslatát, melyet a bizottság tárgyalás alá vett.⁶¹ 1898. szeptember 12-én délután

⁵⁶ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. máj. 11., s. n.

⁵⁷ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. júl. 6., s. n.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ *Katholikus Autonómia*, in *Religio* (1898) I/51. jún. 25.

⁶⁰ Uo.

⁶¹ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. szept., s. n.

⁶² *Katholikus Autonómia*, in *Religio* (1898) II/22. szept. 14.

⁶³ *Katholikus Autonómia*, in *Religio* (1898) II/24. szept. 21.

⁶⁴ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. szept. 23. okt. 1., s. n.

4-kor Szapáry elnökletével ülést tartottak a főrendiház tanácstermében, melyen előterjesztették Hoványi Gyula munkálatát, és szét is osztották a jelenlévők között. Ezt követően azonban arra az elhatározásra jutottak, hogy Erzsébet királyné halála miatt, a gyászszertartások befejezéséig nem tartanak ülést, és a legközelebbi tárgyalás összehívásának idejét a temetés után majd Szapáry fogja meghatározni.⁶²

Szapáry ezután a 9-es albizottságot 1898. szeptember 23-án délután 4-re a főrendiház földszinti bizottsági termébe hívta egybe.⁶³ Az albizottság ezt követően folyamatosan ülésezett szeptember 24-én, 28-án, 29-én és 30-án,⁶⁴ amikor is délelőtti értekezletén befejezte az előadói javaslat tárgyalását, és néhány módosítás mellett elfogadta azt.⁶⁵

Ezután még egy értekezlet erejéig összeültek 1898. október 1-jén délelőtt 10 órakor a főrendiház tanácskozási termében az érintettek, ahol a munkálat hitelesítésére került sor.⁶⁶

A 9-ES ALBIZOTTSÁG SZERVEZETI JAVASLATA

A Gr. Szapáry Gyulának, a 9-es albizottság elnökének és Dr. Hoványi Gyulának, a 9-es albizottság előadójának kézjegyével hitelesített szervezeti javaslat négy részből állt.⁶⁷

Az első rész az általános határozatokkal foglalkozott. Ezek rendelkeztek többek között az autonómia szervezetének felállításáról és hatásköréről, természetesen a király főkegyúri és felügyeleti, ill. az egyház jogainak épségben tartása mellett.⁶⁸

Ezt követően a munkálat további részeiben a szervezendő testületek szervezetéről és hatásköréről intézkedett. Ennek megfelelően a javaslat második része az autonómia szervezetéről rendelkezett, amelyen belül az első fejezet az egyházközségről, azon belül is elsőként az egyházközségi gyűlésről, majd pedig az egyházközségi tanácsról. A második fejezet az egyházmegyei tanács felépítését vizsgálta. Végül az utolsó szakasz az országos katolikus gyűlésről és az igazgatótanácsról rendelkezett.⁶⁹

⁶⁵ *Katolikus Autonomia*, in *Religio* (1898) II/27. okt. 1.

⁶⁶ *Katolikus Autonomia*, in *Religio* (1898) II/28. okt. 5.

⁶⁷ A 9-es albizottság szervezeti javaslatának keltezése a következő: „Budapest, a 9-es albizottságnak 1898. Mindszent hava 1-én tartott üléséből.” Mindszent hava, mint tudjuk, október. A szervezeti javaslat levéltári jelzete november 1-jei, de ez ne tévesszen meg senkit. PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

⁶⁸ Uo.

⁶⁹ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

A javaslat harmadik része az autonómia hatásköréről értekezett, először is az egyházközségi gyűlés, majd az egyházközségi tanács, az egyházmegyei tanács, az országos katolikus gyűlés, végül az igazgatótanács vonatkozásában. A munkálat utolsó része pedig egyes határozatokat tartalmazott.⁷⁰

A SZERVEZETI JAVASLATRA TETT PÜSPÖKI ÉSZREVÉTELEK, A SZERVEZETI JAVASLAT ÚTJA

Miután a 9-es albizottság elkészítette javaslatát az autonómia szervezetére vonatkozólag, úgy határozott, hogy véleményezés végett elküldi mind a hercegprímásnak, mind pedig a kultuszminiszternek, mielőtt még a 27-es bizottság tárgyalás alá venné. Ennek végrehajtásával az elnököt, Szapáry Gyulát bízták meg, amiről az 1898. október 1-jén kelt jegyzőkönyvi cikkely is tanúskodik.⁷¹

Szapáry eleget téve a fenti felkérésnek még ez év októberében levelet intézett Vaszarhyhoz azzal a kéréssel, hogy a 9-es albizottság munkálatát „a nagyméltóságú püspöki karral közölni kegyeskedjék, és a nagyméltóságú püspöki kar véleményét velem a bizottság által leendő tárgyalás céljából közölni méltóztassék”.⁷²

Vaszary azonban ezen felhívásnak csak részben tett eleget. 1898. október 20-án kelt levelében a püspöki kar tudomására hozta, hogy megkapta Szapáry Gyulától, a 9-es albizottság elnökétől a kidolgozott szabályzattervezetet azzal a kéréssel, hogy azt a püspöki kar értekezlete elé terjessze, és megállapodásait a 9-es albizottság tudomására hozza. Vaszarhy viszont úgy döntött, hogy mivel a 27-es bizottság ezt a szabályzattervezetet bírálat alá akarja venni, a püspöki tanácskozást elhalasztja akkora, amikor a 27-es bizottság befejezte a tárgyalásokat, és megállapította a szabályzat végleges szövegét. De tájékoztatás céljából a primás mellékelten elküldte a szervezeti javaslatot a püspököknek azzal a kéréssel, hogy az ezzel kapcsolatos észrevételeiket legyenek szívesek tudomására hozni.⁷³

⁷⁰ Uo.

⁷¹ PL Vaszarhy Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. szept. 23., okt. 1., s. n.

⁷² PL Vaszarhy Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. okt., s. n.

⁷³ PL Vaszarhy Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. okt. 20., 5527. sz.

⁷⁴ Steiner Fülöp (1839–1900) székesfehérvári püspök. Győri teológiai és jogakadémiai tanár, 1868: a bécsi Augustineum tanulmányi felügyelője, 1882: nagyváradi kanonok. 1886: a Szent István Társulat alelnöke, 1890: székesfehérvári püspök. *Katolikus Lexikon* IV (szerk. Bangha Béla; Budapest 1933).

⁷⁵ PL Vaszarhy Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 28., 5527/1898.

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ Ivánkovits János (1846–1910) roznói megyéspüspök. A gimnáziumot Szegeden, a teológiát Temesváron végezte. 1870: pappá szentelték, 1885: szeged-rókusi plébános, 1891: vásárhelyi címzetes apát,

A PÜSPÖKI ÉSZREVÉTELEK

A püspöki kar nagy része reagált a primási felkérésre, és az egyes püspökök észrevételeiket már 1898 októberében-novemberében megtehték. A vélemények azonban megoszlottak a 9-es albizottság munkálatát illetően. Nemcsak abban, hogy mely paragrafusokat módosítsák, esetleg hagyják el, hanem abban is, hogy ez a szervezeti javaslat vajon alapul szolgálhat-e a későbbi tárgyalásokon, vagy sem.

Aki egyértelműen elutasítóan nyilatkozott, az Dr. Steiner Fülöp,⁷⁴ székesfehérvári püspök volt. Ő ugyanis úgy vélte, hogy „ezen szabályszervezet ellenkezik kath. anyaszentegyházunknak Krisztus Jézustól nyert, s Ő cs. s apostoli királyi felsége által a legfőbb kegyur által is hangoztatott szervezetével”.⁷⁵ Emellett hangot adott abbéli örömének is, hogy Vaszary elhalasztotta a püspöki tanácskozást és nyilatkozatuk kibocsátását a szervezeti javaslatról, akkora, amikor már a 27-es bizottság megállapította a szabályzat végleges szövegét.⁷⁶

Hasonló álláspontra helyezkedett a 9-es albizottság munkálatával kapcsolatban Ivánkovits János⁷⁷ rozsnyói püspök. Ő is kijelentette, hogy nem hajlandó addig véleményt mondani a javaslatról, míg azt a 27-es bizottság nem tárgyalta. De még ennél is tovább ment, és egyenesen jogtalannak ítélte az albizottság eljárását, mondván: „Az albizottság túllépte megbízatása körét, a mennyiben az általa megállapított tervezetet nem a megbízó huszonhetes bizottságnak terjesztette be, hanem azt a magas püspöki kar és a kormány bírálata alá bocsátotta.”⁷⁸

Voltak azonban, akik ezzel szemben egyértelműen pozitívan ítélték meg az albizottság munkáját. „Ezek alázatos megjegyzése mellett, miután a kilenczes bizottság szabályzat tervezetében a teljes jóakarattal s egyházas érzület kétségtelen jeleivel találkozom részemről a szabályzat-tervezetet, a további tárgyalások alapjául elfogadhatónak találok”⁷⁹ – írta Schuster Constantin⁸⁰ váci püspök a primáshoz intézett levelében. Hasonlóképpen vélekedett Fehér Ipoly⁸¹ pannonhalmi főapát is: „A magam részéről bátor vagyok mégis mély tisztelettel kijelenteni, hogy a kilenczes albizottság javaslatát a további tárgyalások alapjául elfogadhatónak tar-

1897: felszentelt rozsnyói megyéspüspök, 1904: lemondott a püspökségről. *Magyar Katolikus Lexikon* V (Budapest 2000).

⁷⁸ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1899. jan. 16., s. n.

⁷⁹ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. okt. 29., 5527/1898.

⁸⁰ Schuster Constantin (1817-1899) váci megyéspüspök. 1831: Privigyén belépett a piarista rendbe, a teológiát Nyitrán, majd Pozsonyszentgyörgyön végezte. A váci, majd a piarista gimnázium tanára. 1840: pappá szentelték, 1877: kassai püspök, 1886: váci püspök. Sokat adakozott. *Magyar Katolikus Lexikon* XI (Budapest 2006).

⁸¹ Fehér Ipoly (1842-1909) főapát. 1858: belépett a rendbe, 1865: pappá szentelték, 1874: az esztergomi gimnázium igazgatója, 1892: pannonhalmi főapát, 1893: az Országos Közoktatási Tanács alelnöke. *Magyar Katolikus Lexikon* III (Budapest 1997).

tom.⁸² Ezek a kijelentések nem azt jelentették, hogy teljes egészében helytállóan találták az albizottság munkáját, de úgy gondolták, hogy némi változtatással, amelyeket javasoltak is, már azzá válhat.

Vályi János⁸³ eperjesi püspök is a fentiekhez csatlakozva úgy nyilatkozott a javaslattal kapcsolatban, hogy „a mi általában az autonomia tervezetének beltartalmát illeti, az szervezés kivételének tekinthető, amennyiben az a kanonjog korlátain belül mozog s majd minden világi vonatkozásu ügyet felölel”.⁸⁴

Tehát a püspökök és a pannonhalmi főapát is – aki püspöki joghatósággal bír a maga területén – megtették általános észrevételeiket az autonómiáról, és részletesen kifejtették nézetüket az általuk problematikusnak ítélt paragrafusokról, természetesen Steiner Fülöpön és Ivánkóvits Jánoson kívül.

Az autonómiáról általánosságban igen sok megjegyzés született az egyházi főméltóságok leveleiben. Talán az egyik legfontosabb kérdés is felmerült ezzel kapcsolatban, vagyis hogy „vajon egyházi szervezetünkkel az autonomia alakulása megegyeztethető-e?”. Ezt Rimely Károly⁸⁵ beszercebányai püspök vetette fel, amivel szemben eltérő vélemények fogalmazódtak meg. Zalka János⁸⁶ győri püspök már magával az autonómiával kapcsolatban fenntartásokkal viseltetett, hiszen úgy gondolta, hogy „az édes Üdvözítő megadá földi országának, az egyháznak a kormányzatot. Nehéz e helyett másfélét találni, tilos helyébe mást berendezni”.⁸⁷ Mivel Krisztus az egyház irányítását a hierarchiára, a püspökökre bízta, ezt pedig tiszteletben kellene tartani.

Ezzel ellentétes véleményt fogalmazott meg Rimely Károly beszercebányai püspök, aki úgy gondolta, „hogy vallásos légkörben igen, azon kívül pedig csak kísérlet fog maradni minden törekvés, miután az autonómiának hármass főkelléke, az egyházi vagyon kezelése, a püspököknek kinevezése, s az iskoláknak rendezése, a mely most erős kézben van, abban meg is fog maradni”.⁸⁸ Tehát csak az az autonómiaszervezet fogadható el a püspök úr számára, amely vallásos légkörben, vagyis az egyház érdekeinek és észrevételeinek figyelembevételével jön létre, főként az egyházi vagyon kezelésével, a püspökök kinevezésével és az iskolákkal kapcsolatos ügyek szempontjából.

⁸² PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

⁸³ Vályi János (1837-1911) eperjesi püspök. 1870: ungvári teológiai tanár, 1882: eperjesi püspök, 1892: pápai trónálló és római gróf. SALACZ 258.

⁸⁴ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. dec. 6., 5527/1898.

⁸⁵ Rimely Károly (1825-1904) megyéspüspök. A gimnáziumot Esztergomban és Pozsonyban végezte, 1842: a Pázmáneum növendéke, 1848: pappá szentelték, 1849: buda-krisztinavárosi káplán, 1850: a Pázmáneum prefektusa. 1852: Bécsben teológiából doktorált, az esztergomi szeminárium történelem és jogtanára. 1860: a Pázmáneum vicerektora, majd rektora, 1867: pozsonyi kanonok, 1889: pozsonyi városplébános, 1893: beszercebányai megyéspüspök. *Magyar Katolikus Lexikon* XI (Budapest 2006).

⁸⁶ Zalka János (1820-1901) győri püspök, író. Esztergomi teológiai, majd pesti egyetemi tanár. 1859: esztergomi kanonok, 1867: győri püspök. Szerkesztette a *Katolikus Néplapot*, a *Keresztény Naptárt*, 1856–59 között a *Religiót*. Önálló műve: *Szentelek élete*, két társszerzővel. *Katolikus Lexikon* IV (Budapest 1933).

AZ EGYHÁZI VAGYON KEZELÉSÉRŐL

Ezek azok a kérdéskörök, melyek az autonómia hatásköre kapcsán talán a legproblematisabbak voltak, hiszen az ezekhez fűződő észrevételek alkotják a püspöki levelek nagy részét. Éppen ezért az egyik leginkább vitatott paragrafus a 9-es számú volt.⁸⁹

Többek között Rimely Károly is kifejtette véleményét erre a szakaszra vonatkozólag: „Részemről azt óhajtom, hogy mondassék ki, hogy a mihez az egyháznak joga van, saját vagyonához tudni illik, azt tényleg is kezelje, s az ki azt eddig kezelte, az állam, adja is át azonnal az egyháznak mint jogtulajdonosnak; az 'addig míg' az állam kezében annyit jelent mint 'örökké', a 113., 114. § szerint megmaradván az egyháznak továbbra is az 'ellenőrzés'.”⁹⁰ A püspök úr úgy látta, hogy csupán az ellenőrzés joga a vagyona felett az egyház számára nem lehet kielégítő, hiszen ezt már korábban is gyakorolta. Egyedül elfogadható a részükről az, ha saját vagyonukkal mint jogtulajdonosok, saját maguk rendelkeznek. Úgy vélte, nincs elég határozottan kijelentve ebben a paragrafusban, hogy az államnak igenis le kell mondania a 9. §-ban foglalt alapokról és alapítványokról a katolikus autonómia javára, és azt, amíg lehet, ezért nem is fogja megtenni.

De nemcsak Rimely Károly fejezte ki aggályait az illető szakasszal kapcsolatban, hanem Dr. Vályi János eperjesi püspök is, aki a fentiekhez hasonlóan vélekedett. Nem elégedett meg ő sem csupán a felügyeleti és az ellenőrzési joggal, hanem úgy gondolta, hogy az egyházi vagyon kezelése az autonómia hatáskörébe kell, hogy tartozzon: „Nincs azonban figyelemmel, ki nem terjeszkedik arra, a mi a vagyon gondozásának lényegét képezi, tudniillik a kath. alapok és alapítványok független kezelésére. Nézetem szerint bármily nehéz körülmények közt is a vagyonkezelés ügye az autonómia keretébe bevonandó volna; mivel anélkül az csak egy csonka és tökéletlen alkotásnak marad.”⁹¹

Egy kicsit másképp közelítette meg ugyanezt a paragrafust Zalka János győri püspök. Ő ugyanis úgy vélte, hogy különbséget kell tenni a katolikus nevelésre és

⁸⁷ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. okt. 28., s. n.

⁸⁸ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. okt. 26., s. n.

⁸⁹ „9. §. A katolikus autonómia magának vindikálja azon jogot, hogy a katolikus vallás-, tanulmányi és egyetemi alapok, valamint a katolikus nevelés- és oktatásra tett alapítványok kezelése, az országos katolikus gyűlés rendelkezése alá bocsáttassék; addig míg ezen jogát érvényesítheti, azt kívánja, hogy ezen alapok törzsvagyonának sértetlen föntartása és azok jövedelmének hova fordítására befolyást gyakoroljon s ennek fogantatására céljából ezen alapok költségvetésének és zárszámadásainak megállapítására a jelen szervezet 110-114. §§-ai értelmében befolyjon.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

⁹⁰ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. okt. 26., s. n.

⁹¹ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. dec. 6., 5527/1898.

oktatásra létrehozott alapítványok között. Hiszen ha az alapító másra bízta alapítványát, akkor döntése tiszteletben tartandó, éppen ezért ezen alapítványok kezelésének az autonómia hatáskörén kívül kell maradnia.⁹²

Szintén a katolikus nevelésre és oktatásra létrehozott alapítványokkal kapcsolatban gondolta Szabó János⁹³ szamosújvári görög szertartású katolikus püspök, hogy ez a paragrafus kiegészítésre szorul. Ő ugyanis úgy vélte, hogy ezek az alapítványok, amelyeknek kezelése az országos katolikus gyűlés hatáskörébe kerül ennek a szakasznak az értelmében, nem helyi és egyházmegyei, hanem csupán országos közalapítványok. Ez azonban véleménye szerint nem körvonalazódott megfelelően a szövegben, amit igen aggályosnak érzett.⁹⁴

De Szabó János több, a katolikus alapokkal és alapítványokkal foglalkozó egyéb paragrafusra is megtette a maga észrevételeit. Ilyen volt a 70. §,⁹⁵ amely az egyházközségi tanács hatásköréről rendelkezett. Ezzel kapcsolatban Szabó arra a hiányosságra hívta fel a figyelmet, hogy „a 70. szakasznál a b) pont szerint az egyházközségi tanács ellenőrzi a templomi és alapítványi vagyont nincs azonban kifejezés adva annak, hogy ki kezeli és ügyeli fel azon vagyont”.⁹⁶ Ezen túl kifejtette véleményét a 110. §-sal⁹⁷ kapcsolatban is, mely az igazgatótanács hatásköréről intézkedett. Ezt a szakaszt nem tartotta eléggé egyértelműnek, mert nem határozta meg pontosan azokat az alapokat, amelyekről beszélt.⁹⁸

Ugyanígy ítélte meg ezt a részt Fehér Ipoly pannonhalmi főapát is, de ő a 110. §-t a 111.,⁹⁹ 112.¹⁰⁰ és 113. §-okkal¹⁰¹ együtt vizsgálta. Ezek az igazgatótanács feladatai közé sorolták az egyházi és katolikus iskolai célokra tett alapítványok költségvetésének, zárszámadásainak és törzsvagyonának ellenőrzését. Fehér ezek kapcsán kijelentette, hogy a „szövegezésből nem világlik ki kellően, hogy mi értendő az említett alapítványok alatt, vajjon csak a szó szoros értelmében vett és concret egyházi és iskolai célokra tett, legtöbb esetben pénzbeli alapítványok, a vagy

⁹² PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. okt. 28., s. n.

⁹³ Szabó János (1836–1911) görög katolikus megyéspüspök. A gimnáziumot Nagyváradon, a teológiát 1853-tól Rómában végezte. 1859: teológiai doktor, pappá szentelik, 1867: nagyváradai kanonok, 1879: szamosújvári püspök. 1882: egyházmegyei zsinatot tartott. *Magyar Katolikus Lexikon* XII (Budapest 2007).

⁹⁴ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 12., 5527/1898.

⁹⁵ „71. §. b) Ellenőrzi a templomi és alapítványi vagyont. (38. §.)” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

⁹⁶ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 12., 5527/1898.

⁹⁷ „110. §. A katolikus vallás- és tanulmányi alap, valamint egyéb a jelen szervezet 7. §-ában föl nem sorolt egyházi és katolikus iskolai célokra tett alapítványok költségvetését évenként megállapítja és észrevételeivel együtt Ő Felségéhez, az apostoli királyhoz, mint a magyarországi katolikus egyház főkegyurához fölterjeszti és erről jelentést tesz az országos katolikus gyűlésnek.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

⁹⁸ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 12., 5527/1898.

együttal az alapítvány legtágabb értelmében vett, egyházi és iskolai célokat szolgáló vagyon is, tehát az egyházi nagy javadalmak és tanítórendi birtokok is”.¹⁰² Ezért ő is pontosítást javasolt.

Fehér Ipoly véleményéhez hasonlóan Szabó János egy ellentmondásra is felhívja még a figyelmet, amely szintén az alapok és alapítványok pontosítása miatt merült fel. Ebben az esetben a 7. és a 112. §-okról volt szó. A 7. § ugyanis kimondja: „Ezen autonómiai szervezet hatásköre nem érinti a megyés püspököknek és a káptalanoknak az utóbbiak által gondozott alapítványokra vonatkozó, a canon-jogon és a királyi rendeleteken nyugvó jogát.”¹⁰³ Szabó abbéli aggodalmának adott itt hangot ismét, hogy a 112. § nem rendelkezik pontosan arról, hogy mely alapítványok tartoznak hozzá.¹⁰⁴ Úgy gondolta ugyanis, hogy ha ennek a résznek a hatáskörébe az országos közalapítványokon kívül az egyházmegyeiek is beletartoznak, akkor ellentmondás alakul ki a két paragrafus között, hiszen a 7. arról rendelkezik, hogy a káptalanok és a püspökök által kezelt alapítványokat kivonja az autonómia feladatköréből.¹⁰⁵

Szabó a 7. §-sal kapcsolatban nem tett javaslatot a módosításra, viszont Fehér Ipoly épp ezt a részt tartotta hiányosnak. Egyrészt, mert a püspöki jogokat hiányosan körvonalazta, „mert nem szól azon jogokról, a melyek a püspököket, nem csak a káptalanok által, hanem egyes szerzetes testületek és plébánosok által kezelt alapítványokra vonatkozólag is megilletik”.¹⁰⁶ Másrészt, mert „nem szól azon jogokról, a melyek a szerzetes rendfőnököket is megilletik a rendjük tagjai által gondozott alapítványoknál”.¹⁰⁷ Ezért a következő javaslatot tette: „E §. tehát ezzel lenne kiegészítendő: 'valamint, azon jogokat sem, a melyek a püspököket és szerzetes rendfőnököket a rend tagjai által gondozott alapítványokra vonatkozólag megilletik.’”¹⁰⁸

⁹⁹ „111. §. A katolikus vallás- és tanulmányi alap, valamint egyéb egyházi és katolikus iskolai célokat tett alapítványok zárszámadásait évenként megvizsgálja és észrevételeivel együtt Ő Felségéhez, az apostoli királyhoz, mint a magyarországi katolikus egyház főkegyurához fölterjeszti és erről jelentést tesz az országos katolikus gyűlésnek.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁰⁰ „112. §. Ügyel a katolikus vallás- és tanulmányi alap, valamint egyéb egyházi és katolikus iskolai célokat tett alapítványok törzsvagyonának sértetlen épségben tartására.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁰¹ „113. §. A katolikus vallás- és tanulmányi alap, valamint egyéb egyházi és katolikus iskolai célokat tett alapítványok vagyonának kezelését ellenőrzi.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁰² PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

¹⁰³ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁰⁴ Lásd. 100. jegyzet.

¹⁰⁵ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 12., 5527/1898.

¹⁰⁶ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

¹⁰⁷ Uo.

¹⁰⁸ Uo.

Az igazgatótanácsnak fentebb említett hatásköre, ellenőrzési joga mellett a 114. § rendelkezett arról, hogy e testület ellenőrzi a vallás- és tanulmányi alap törzsvagyonának átváltoztatását, az ingatlan vásárlást stb. is.¹⁰⁹ Bende Imre nyitrai püspök¹¹⁰ azonban nem értett egyet teljesen ezzel a szakasszal, mivel ő úgy gondolta, hogy az igazgatótanácsnak ne csak ellenőrzési joga legyen, hanem az ő elsődleges beelegyezése nélkül ne lehessen a paragrafusban foglalt lépéseket megtenni.¹¹¹

Ezek mellett még egy igen problematikus paragrafusról tett említést Szabó. Ez a 119. § volt, amely arról határozott, hogy az igazgatótanács hatásköre kiterjed a káptalanok által kezelt templomi, iskolai stb. alapítványok zárszámadásainak nyilvántartására.¹¹² Szabó ezzel kapcsolatban annak a véleményének adott hangot, hogy igenis pontosan körvonalazni kell, hogy miért tartsa nyilván a káptalanok által kezelt alapítványok zárszámadásait az igazgatótanács, hiszen ezzel az intézkedéssel sérülhet a püspököknek ezen alapítványokra vonatkozó joga, amelyek a 7. § értelmében kikerültek az autonómia hatásköre alól.¹¹³

Más szempontból, a szerzetesrendek által kezelt alapítványok felől közelítette meg ugyanezt a szakaszt Fehér Ipoly. Ő úgy látta ugyanis, hogy „az igazgatótanács csakis a *káptalanoknál kezelt* templomi, iskolai, jótékonyági és közművelődési *alapítványok* zárszámadásait tartja nyilván”.¹¹⁴ Ezért azt javasolta, hogy a 7. § kapcsán tett észrevétel következményeként ezt a nyilvántartást ki kellene terjeszteni „a szerzetesrendek által kezelt hasonló természetű alapítványokra is”.¹¹⁵

Többekhez hasonlóan szintén a püspöki joghatóság sérülését látta Bende Imre nyitrai püspök, egy másik, a 81. §-ban,¹¹⁶ amely az egyházmegyei tanács hatásköréről rendelkezve olyan alapok és alapítványok kapcsán biztosított beavatkozási jogot mind az egyházmegyei tanácsnak, mind az igazgatótanácsnak, amelyek a püspöki vagy káptalani felügyeleten kívül mást nem tűrtek.¹¹⁷

A püspöki jogok védelme kardinális kérdés volt tehát a levélírók számára, és nemcsak az egyházi vagyon kezelése kapcsán emelték fel szavukat ennek tiszte-

¹⁰⁹ „114. §. A katolikus vallás- és tanulmányi alap törzsvagyonának átváltoztatását, ingatlan vásárlását, eladását, elcserélését és haszonbérleti szerződéseit ellenőrzi.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹¹⁰ Bende Imre (1824–1911) megyéspüspök. A teológiát a Pázmáneum növendékeként Bécsben végezte. 1847: pappá szentelik, 1886: kalocsai kanonok, majd besztercebányai megyéspüspök, 1893: nyitrai megyéspüspök. 1910: kora miatt egyházi joghatóságáról és a püspöki uradalmak fölötti rendelkezési jogáról lemondott segédpüspöke javára, megtartva megyéspüspöki címét. *Magyar Katolikus Lexikon I* (Budapest 1993).

¹¹¹ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 20., 5527/1898.

¹¹² „119. §. A káptalanoknál kezelt templomi, iskolai, jótékonyági és közművelődési alapítványokról készített zárszámadásokat nyilvántartja.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹¹³ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 12., 5527/1898.

¹¹⁴ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

¹¹⁵ Uo.

letben tartása érdekében, hanem a többi, problematikusnak ítélt téma ürügyén, így a püspöki kinevezések tárgyalása során is.

A PÜSPÖKI KINEVEZÉSEKRŐL ÉS AZ EGYHÁZI HIERARCHIÁRÓL

Az egyházi vagyonnal kapcsolatban tehát nem hallgatták el véleményüket a levélírók, ahogyan a püspöki kinevezések ügyében sem. Ezzel a témával a 108. § foglalkozott.¹¹⁸

Ezen szakasz kapcsán Rimely Károly besztercebányai püspök, bár elismerte, hogy a püspöki és érseki székek ily módon való betöltése esetén az egyháziak több befolyást nyernek a korábnál, mégis fenntartásokkal viseltetett: „ezen követendő eljárásban én nem vagyok képes mást látni, mint egy circulus vitiosus, habár megengedem, hogy erősebb befolyást nyerend az egyházi elem, mint most; midőn a kijelölt egyén iránt formasierüleg megkérdeztetik az ország primása”.¹¹⁹

Vele szemben igen pozitívan üdvözölte ezt a szakaszt Vályi János eperjesi püspök. Ő ugyanis úgy gondolta, hogy ezen rész kidolgozásánál valóban figyelembe vették az egyházi szempontokat és érdekeket az albizottság tagjai. „Az érseki és püspöki székeknek ilyen módni betöltése az apostoli korban és a kereszténység első századaiban dívó eljárásra emlékeztet, melylyel nagy részben megegyező; a mikor is az apostolok magok rendelték ki utódaikat és a szomszéd püspökök a papság és nép közreműködése mellett, később ennek kizárásával, jelölték, választották az új püspököt, a kit azután lelki tulajdonaira nézve megvizsgáltak és felszenteltek.”¹²⁰

Bende Imre nyitrai püspök is egyetértett a paragrafusban foglaltakkal, csupán egy-két kiegészítésre tett javaslatot. Úgy vélte, hogy a primás felterjesztése közvetlenül a királyhoz, a minisztérium kihagyásával történjék. Továbbá javasolta,

¹¹⁶ „81. §. A káptalanoknál kezelt templomi, iskolai, jótékonyági és közművelődési alapítványok zárszámadását átveszi és azokat püspöki jóváhagyás után tudomásulvétel céljából az igazgatótanácshoz fölterjeszti.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹¹⁷ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 20., 5527/1898.

¹¹⁸ „108. §. Érseki szék üresedése esetében az ország Herczegprimása (50.§.) által meghivatnak az érseki méltóságban lévő érsekek és a megüresedett érseki szék tartományához tartozó püspökök; kik három oly méltó egyházi férfit neveznek, kiket az érseki szék betöltésére érdemeseknek találnak. Püspöki szék üresedése esetében az illető érsek hívja meg a tartományához tartozó püspököket és ezek neveznek három oly méltó egyházi férfit, kiket a püspöki szék betöltésére érdemeseknek találnak. Az érseki tartomány ezen véleménye az ország Herczegprimásához fölterjesztendő. Az ország Herczegprimása mindkét esetben az igazgatótanácsot is meghallgatja és ugy a püspökök, mint az igazgatótanács ajánlását saját véleménye kíséretében a ministerium utján a legfőbb kegyurhoz fölterjeszti.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹¹⁹ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. okt. 26., s. n.

¹²⁰ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. dec. 6., 5527/1898.

mind a fő-, mind a székeskáptalanok meghallgatását, előbbit az érseki, utóbbit pedig a püspöki székek betöltésénél.¹²¹

Egy gyakorlati észrevétel is előkerült ezt a szakaszt illetően, melyet Zalka János győri püspök vetett fel, méghozzá az, hogy a meghívottak csak együttesen tehetik-e meg javaslatukat, vagy sem. Rávilágított ugyanis arra a problémára, hogy ha valamely püspök öregsége folytán nem tud a meghívásának eleget tenni, akkor lehetősége legyen javaslatát írásban elküldeni, és ne kelljen feltétlenül személyesen megjelennie a tanácskozáson.¹²²

Ezeken túlmenően a levélírók egyike, Vályi János a kanonoki tisztségekkel kapcsolatban is kifejtette véleményét. Erről ugyanis nem szólt a 9-es albizottság szervezeti javaslata, vagyis nem akarta azt az autonómia hatáskörébe utalni. Ezt Vályi teljesen jogosnak ítélte, hiszen úgy vélte, hogy ha ez is az autonómia feladatai közé került volna, ezzel csorba esett volna a püspökök jogán.¹²³

A munkálat ezeken felül rendelkezett az egyházi javadalmak székének betöltéséről is,¹²⁴ melynek kapcsán úgy határozott, hogy „a királyi kinevezés alá eső szerzetesrendi apátságok és prépostságok betöltésénél az eljárás az igazgatótanács elnökének közreműködésével fogatosittatik”.¹²⁵ Itt hívta fel a figyelmet Fehér Ipoly arra, hogy az eljárás „módozatai közé tartozik egyebek közt a választás utján való jelölés (candidatió) vezetéséhez királyi biztosnak kiküldése is”.¹²⁶ Ezért azt javasolta a főapát, hogy a biztos küldésének a lehetőségét célszerű lenne külön kiemelni a paragrafusban, „nem pedig az 'eljárás' nagyon általános fogalmába rejteni, a biztosnak hatáskörét pedig belefoglalni a 118-ban jelzett szabályrendeletbe”.¹²⁷

A püspöki kinevezések mellett még egy nagyon fontos kérdés foglalkoztatta a levélírókat, mégpedig az, hogy vajon a 9-es albizottság munkálatában az egyházi hierarchia nem sérül-e, ill. hogy annak minden tekintetben megfelel-e az autonómia szervezete. Zalka János levelében igen nagy szerepet szánt ezen elvi kérdések tárgyalásának:

„Miután azon ügyek, melyek az autonómia rendelkezése alá kerülnének, a kánoni és magyar törvények szerint nagyrészt a püspökök joghatósági intézkedése alá tartoznak s tulajdonképpen csak törvényes delegáció utján juthatnak az autonómia intézkedése alá: megfelel-e a püspökök hierarchiai állásának, hogy

¹²¹ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 20., 5527/1898.

¹²² PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. okt. 28., s. n.

¹²³ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. dec. 6., 5527/1898.

¹²⁴ „109. §. Olyan szerzetesrendi apátságok és prépostságok széküresedéseinek esetében, melyeknél egyfelől a jelölés a rendtagok választása által történik, melyek másrésztől Ő Felségének, az apostoli királynak kinevezését igénylik, úgy a megüresedett szék betöltésére irányuló eljárás, mint a mezejtett jelölésnek fölterjesztése Ő Felségéhez, az apostoli királyhoz az igazgatótanács elnökének közreműködésével fogatosittatik, ki mind a jelölést, mind a királyi kinevezését az igazgatótanácsnak bejelenti.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

- 1) a püspök az egyházmegyei tanácsban csak szavazategyenlőség esetében döntsön, máskor pedig a tanácsosok többségének határozatához kötve legyen;
- 2) hogy a püspökök az országos gyűlésnek csak olyan egyéni szavazójoggal bíró tagjai legyenek, mint a gyűlés egyéb egyházi és világi tagjai, s ennek folytán
- 3) hogy a püspökök kitéve legyenek annak az eshetőségnek, hogy a kánonjogilag az ő egyházkormányhatósági jogkörükbe tartozó ügyekben leszavaztassanak azok által, kik kánonjogilag egyházi ügyekben, bárminők legyenek ezek, nekik alá vannak rendelve;
- 4) hogy a püspökök egyházi ügyek fölött esetleg világi elnöklet alatt tárgyaljanak.

Mindezekre nézve nem tartható ellensúlyozásnak azt a vétőjogot, melyet az 5. §. A püspöki kar részére fentart, mert ez csak az autonómiának szervezetenleg megállapított hatáskörét túllépő határozatokra vonatkozik.”¹²⁸

Zalka János eszerint sérelmezte elsőként azt, hogy a püspök csupán szavazategyenlőség esetén döntsön az egyházmegyei tanács ülésein, ill. ha erre nincs szükség, akkor kénytelen legyen a többség véleményét elfogadni. Erről a 48. § döntött: „Az egyházmegyei tanács elnöke, a megyés püspök, vagy annak helyettese csak a szavazatok egyenlősége esetében dönt.”¹²⁹ Zalka tehát úgy gondolta, hogy ezzel a rendelkezéssel sérül az egyházi hierarchia, ezért erről a paragrafusról csupán annyit mondott, hogy ilyen esetben ezután nem a megyéspüspök lenne az, aki irányítja az egyházat.¹³⁰

Szabó is kifejezte ezzel kapcsolatban azt a meggyőződését, hogy ez a határozat nem veszi figyelembe a püspöki jogokat és tekintélyt, amikor kiszolgáltatja a püspököt a tanácsstagok többségi döntésének, ill. véleménynyilvánítását csak akkor engedélyezi, ha szavazategyenlőség alakul ki.¹³¹

Fehér Ipoly pannonhalmi főapát is foglalkozott a témával, viszont más aspektusból közelített hozzá, és inkább a szavazás fontosságát hangsúlyozta. Úgy gondolta ugyanis, hogy az elnök szavazzon minden felmerülő kérdésben, fejtsse ki véleményét, amellyel elkerülhetővé válik az, hogy szavazategyenlőség esetén döntenie kelljen, hiszen szavazatával ezt már megtette.¹³²

Fentebb Zalka János ezeken túl hangot adott annak a meggyőződésének is, amely szintén ellenkezik az egyházi hierarchiával, vagyis hogy a munkálat nem

¹²⁵ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

¹²⁶ Uo.

¹²⁷ Uo.

¹²⁸ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. okt. 28., s. n.

¹²⁹ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹³⁰ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. okt. 28., s. n.

¹³¹ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 12., 5527/1898.

¹³² PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

tesz különbséget az országos katolikus gyűlésben a püspökök és más világi vagy egyházi képviselők között. Hiszen a püspökök is csupán olyan egyéni szavazójoggal rendelkező tagok, mint a többiek, aminek következtében ki lesznek téve annak az eshetőségnek, hogy olyan ügyekben, mely az ő joghatóságuk alá tartozik, azok szavazzanak ellenük, akik nekik vannak alárendelve.¹³³

Erre a lehetőségre már Szabó is felhívta a figyelmet, mikor a 14. §¹³⁴ kapcsán kifejtette, hogy ha minden autonómiai szervben a jelenlévő tagok érvényesen határoznak és minden választásnál viszonylagos szótöbbséggel döntenek, akkor nem biztosítják az egyházi hierarchia befolyását.¹³⁵

Zalka összegegyeztetetlenné ítélte ezeken kívül azt is, hogy a püspökök egyházi ügyekről úgy tárgyaljanak, hogy a tanácskozást világi elnök irányítsa. Ezért javasolta: „(58. §-ra.) Az országos kath. gyűlés elnöke, a primás akadályoztatása esetén is, egyházi méltóság legyen, vesd össze 50. §. ott ez mondatik és jól mondatik.”¹³⁶ Így nem kellene a püspököknek világi elnök vezetése alatt tanácskoznia. Hiszen a határozat azt mondja ki, hogy „58. §. Az országos katolikus gyűlés saját kebeléből 6 évre világi elnököt választ, ki az ország Herczegprimásának akadályoztatása esetén elnököl. Választ ezen kívül 2 egyházi és 4 világi jegyzőt, valamint háznagyot.”¹³⁷ Ezzel szemben az 50. §-ban ez áll: „Az országos katolikus gyűlés elnöke az ország Herczegprimása. Ha az esztergomi érseki szék betöltve nincs, azon főpap, kire a primási teendők háramlanak.”¹³⁸ Tehát ha az érseki szék nincs betöltve, vagy ha a primás nem tud az ülésen részt venni, egyházi méltóság helyettesítse őt.

Ugyanígy ítélte meg ezt a kérdést Bende Imre is. Ő így fogalmazott: „Az 58-ik §-t illetőleg a primás akadályoztatása esetén az üléseken az elnököljön, aki a primási szék üresedése esetén a primási teendőket végezni hivatva van.”¹³⁹ Ezzel viszont

¹³³ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. okt. 28., s. n.

¹³⁴ „14. §. Jelen szervezetben minden testületben és bizottságban, hol ez iránt más intézkedés nincs, a jelenlévő tagok érvényesen határoznak és minden választás viszonylagos szótöbbséggel történik.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹³⁵ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 12., 5527/1898.

¹³⁶ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. okt. 28., s. n.

¹³⁷ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹³⁸ Uo.

¹³⁹ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 20., 5527/1898.

¹⁴⁰ „62. §. Az igazgató tanács élén az ország Herczegprimása áll, annak másod elnöke az országos katolikus gyűlés által választott világi elnök. (58. §.)” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁴¹ „63. §. Az igazgató tanács tagjai: az egyházi elnök és világi másod elnökön kívül az országos katolikus gyűlés által hat évre választott 5 egyházi és 11 világi tag.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁴² PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 20., 5527/1898.

¹⁴³ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. okt. 26., s. n.

¹⁴⁴ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

ki kívánta egészíteni mind a 62.,¹⁴⁰ mind a 63. §-t,¹⁴¹ hiszen így el lehetne kerülni, hogy megváltozzék az egyházi és világi képviselők aránya.¹⁴²

A tagok létszámával kapcsolatban egy rövid megjegyzést Rimely Károly is fűzött a 63. §-hoz, mondván: „s csakis a 63. §-ban nem értem, miért van 5 egyházi ellenében 11 világi tag”.¹⁴³

Az egyházi képviselők számát az 51. § c) pontja határozza meg minden egyházmegyére vonatkozólag. „51. §. c) Az egyházmegyék részéről a megyés áldozópapok és az egyházmegye területén lakó, de külön nem képviselt szerzetek áldozópapjai (a.) által saját kebelükből választott 33 egyházi képviselő, jelesen: a győri egyházmegyéből 1, a szamosújvári gör. szert. egyházmegyéből 1 stb.”¹⁴⁴ Szabó János szamosújvári görög szertartású katolikus püspök e miatt az 1 egyházi képviselő miatt fejezte ki aggályait.¹⁴⁵ Ugyanígy értetlenül állt Zalka János győri püspök szintén az egyházmegyéjére jutott 1 egyházi képviselő száma előtt.¹⁴⁶

Ezeket a fent említett problémákat próbálta a javaslat ellensúlyozni az 5. §-sal,¹⁴⁷ de Zalka véleménye szerint sikertelenül, mivel vétőjogot biztosított ugyan a püspöki kar számára, de csak arra az esetre, ha az autonómia egyes szervei olyan határozatot hoznának, amellyel túllépnék hatáskörüket,¹⁴⁸ és olyan ügyekbe avatkoznának, amelyek a 3. § értelmében „kizárólag az egyházkormányzatot illetik”.¹⁴⁹

Az egyháziak és a világiak számarányát illetően Zalka úgy gondolta továbbá, hogy egyértelműen kifejezésre kell juttatni az 51. § a) pontjában,¹⁵⁰ hogy a püspökök ne csak koadjutor által lehessenek helyettesíthetők, hanem más helyettesessel is, hiszen ha ez nincs pontosan leszögezve, az ismét problémát okozhat az egyháziak és világiak megoszlását illetően.¹⁵¹

¹⁴⁵ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 12., 5527/1898.

¹⁴⁶ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. okt. 28., s. n.

¹⁴⁷ „5. §. Azon nem várt esetre ha az autonómia valamely testülete, vagy közege oly határozatot hozna, melylyel az autonómiának a jelen szervezet 3. §-ában az egyház jogára vonatkozólag megszabott hatáskörét túllépné: az ország Herczegprimása, mint az országos katolikus gyűlés elnöke jogosítva van azt a magyar püspöki kar elé terjeszteni. Az ilyen határozat végrehajtása a püspöki kar határozatának meghozataláig függőben tartandó. Ha a püspöki kar a határozatot az egyház jogába ütközőnek nyilvánítja, a határozat érvénytelen.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁴⁸ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. okt. 28., s. n.

¹⁴⁹ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁵⁰ „51. §. Az országos katolikus gyűlés egyházi tagjai: a) A kalocsai, az egri s a gyulafejrvári és fogarasi gör. szert. érsekek; a besztercebányai, eperjesi gör. szert., győri, munkácsi gör. szert., nyitrai, pécsi, székes-fehérvári, szombathelyi, váci, veszprémi, csanádi, erdélyi, nagyváradai lat. szert., kassai, rozsnói, szatmári, szepesi, lugosi gör. szert., nagyváradai gör. szert., szamos-újvári gör. szert. püspökök, (illetőleg az érsekek és püspökök coadjutorai); széküresedés esetén a káptalani helynökök; a pannonhalmi főapát, a zirczi apát, a jászói és csornai prépostok és a kegyes tanítórend tartományi főnöke, széküresedés esetén a kormányzó perjel, illetve a helyettes rendfőnök.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁵¹ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. okt. 28., s. n.

A helyettesítés problémája Fehér Ipoly pannonhalmi főapát levelében is felmerült. Ő ezzel a szakasszal kapcsolatban annak a sérelmének adott hangot, hogy a 9-es albizottság munkálata a pannonhalmi főapátot a rendfőnökök közé, és nem a püspökök közé sorolja, tehát figyelmen kívül hagyja püspöki joghatóságát, mivel nem koadjutor vagy káptalani helynök helyettesítheti, hanem mint a többi rendfőnököt, széküresedés esetén a kormányzó perjel. Itt a főapát azonban nemcsak az 51. § a) pontjára hivatkozott,¹⁵² hanem a 46. §-ra is, ahol „A megyés püspök (illetve coadjutor) magát az egyházmegyei tanács ülésén bármikor helyettesítheti. A püspök (illetve coadjutor) helyettese ilyen alkalommal ugyanazon jogokat gyakorolja, melyek a jelen szervezet szerint a püspököt (illetve coadjutort) illetik. Széküresedés esetében a megyés püspök jogát a káptalani helynök, a pannonhalmi főapát jogát a kormányzó perjel gyakorolja.”¹⁵³

A pannonhalmi főapát viszont a főapátsági egyházterület püspöki joghatóságú kormányzója, az autonómia szervezetében – bizonyos kivételtől eltekintve – ugyanazok a jogok illetik meg, valamint ugyanazokat a teendőket gyakorolja a maga területén, mint a megyéspüspökök saját egyházmegyéjükben. Ezért, hogy ne kelljen ezt mindig külön megemlíteni, indítványozta Fehér, hogy egy magyarázó rendelkezést iktassanak be az Általános határozatoknál a 14. és 15. § közé: „Ott, a hol a jelen szervezet megyés püspökökről, illetőleg egyházmegyeről szól, ez alatt a pannonhalmi főapát, illetőleg a főapátsági egyházterület is értendő, a melynek t.i. a főapát püspöki joghatóságú kormányzója. Kivételt e tekintetben csakis a 108. 115. 116. 117. és 118. §§-ok képeznek, melyek csupán a megyés püspökökre vonatkoznak.”¹⁵⁴

Ezzel az új paragrafussal a felmerült problémás szakaszok már csak csekély módosításra szorultak. Fehér ebben az előterjesztésében egyszerűsítette a 45. §-t,¹⁵⁵ a 46. § 2. bekezdését és az 52. § e) pontját¹⁵⁶ is úgy, hogy egyszerűen elhagyta belőlük a pannonhalmi főapát, ill. apátságra vonatkozó külön részeket.¹⁵⁷

Az 51. § a) pontjára vonatkozólag is megtette módosítási javaslatait a főapát. Amellett, hogy magát a püspökök közé sorolta, és koadjutorral, ill. széküresedés esetén a káptalani helynökkel helyettesíttette, a bencés rendnek is külön képviselőt biztosított az országos katolikus gyűlésen. Ez volt számára a másik sértő pontja

¹⁵² PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

¹⁵³ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁵⁴ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

¹⁵⁵ „45. §. Minden püspöki megyében valamint a pannonhalmi főapátság területén a püspök, illetve a főapát elnöklete alatt egyházmegyei tanács szervezetetik, mely az autonómiai szervezet hatásköréhez tartozó egyházmegyei ügyeket intézi.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁵⁶ „52. §. e) Az egyházmegyék részéről, ide számítva a pannonhalmi főapátság területét is, választott 112 világi képviselő, jelesen: stb.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁵⁷ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

¹⁵⁸ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

a munkálatnak, hiszen abban a bencés rend csupán rendfőnöke által van képviselve, mint a többi tanító rend, de azok rendfőnökei nem püspöki joghatósággal bíró kormányzói saját egyházterületüknek.¹⁵⁸

A püspöki kinevezésekkel, az egyháziak és a világiak számarányának megváltozásával, az egyházi hierarchia épségben tartásával igen sokat foglalkoztak tehát a levélírók. Ez érthető is, hiszen meg akarták őrizni addigi jogaikat, és az egyházi hierarchiában elfoglalt állásukat, amikről úgy gondolták, a 9-es albizottság munkálata nem tartja azokat kellőképpen tiszteletben.

AZ ISKOLAÜGYRŐL

Az egyházi vagyon, a püspöki kinevezések stb. mellett a katolikus iskolák kérdése is központi helyet foglalt el a püspöki levelekben. Rimely Károly beszercebányai püspök ezzel a témával kapcsolatban sem volt túlságosan bizakodó. „Az iskolákat illetően az irány, melyet jelenleg az állam követ, és a tétlenség, mely a katolikusokat megszállva tartja – egymás után az állam karjaiba tereli a kath. elemi iskolákat, s a hatalom, melyet kezében tart, elnyomja a jobb csirákat, melyeket a catechetikai nevelés ellazulása amugy is nem kellően fejleszt. És hol van a katolikus érzet, mely kath. iskolákat alakítson, fentartson napjainkban? – Ha tehát mindenütt az állam szabályainak szemmeltartásával járhat el az autonómiai egyház, ebben a nyereség nem igen leend nagyobb, mint eddig.”¹⁵⁹

Itt azonban magából a témából kifolyólag több gyakorlati észrevételt tettek a püspökök. Ilyen volt például Vályi János eperjesi püspök megjegyzése a 38. §-ra,¹⁶⁰ amely az egyházközségi tanács szervezetéről rendelkezett. Vályi úgy gondolta, hogy nem elegendő egy személy mind a templom, mind az iskola vagyonának felügyeletére, ezért függetlenül attól, mekkora az egyházközség, ezeket a feladatokat minden esetben két gondnoknak kellene ellátnia.¹⁶¹ Hozzátette még, hogy a gondnok hatáskörét már itt kellett volna körvonalaznia a munkálatnak ahelyett,

¹⁵⁹ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. okt. 26., s. n.

¹⁶⁰ „38. §. Minden egyházközségben gondnok választandó. A gondnokot világi tagjai sorából az egyházközségi tanács választja; a megválasztott gondnokot tisztében az egyházmegyei tanács értesítse mellett a megyés püspök erősíti meg. A gondnok felügyel a templomnak és az iskolának az egyházközségben létező vagyonára és jelentését évenként legalább egyszer az egyházközségi tanács elé terjeszti. (70. §. b.) Kisebb egyházközségekben az egyházközségi tanács megbízásából a gondnok végzi az iskolalátogatói teendőket is. (73. §. h. és i.) Nagyobb egyházközségekben ezen hatáskör elkülöníthető, vagyis egy gondnok választható a vagyon-felügyeletre és egy gondnok az iskola-felügyeletre.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁶¹ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. dec. 6., 5527/1898.

hogy a 39. §¹⁶² rendelkezése szerint azt majd az országos katolikus gyűlés által létrehozandó szabályrendelet állapítsa meg.¹⁶³

Hasonlóképpen intézkedett a munkálat az egyházközségi tanács hatásköréről a 72. § a) pontjában,¹⁶⁴ melynek értelmében az egyházközségi tanácsok az iskolák ingó és ingatlan vagyonát a szerint a szabályrendelet szerint kezelik majd, melyet az országos katolikus gyűlés fog megalkotni. Vályi azonban itt is megjegyezte, hogy már korábban létre kell hozni ezt a szabályzatot és beilleszteni az autonómia szervezetébe, ill. az egyházközségi tanácsnak kellene készíteni az iskolák költségvetéseit és a zárszámadásokat is.¹⁶⁵

Fehér Ipoly a 72. §-sal kapcsolatban nem látta annak egyértelmű kifejezésre jutását, hogy az itt megfogalmazott feladatok¹⁶⁶ csak az egyházközség által fenntartott iskolákra terjednek-e ki. Ezért pontosítást javasolt, hogy a püspökök, tanító rendek és magánszemélyek által fenntartott iskolák jogai sértetlenek maradjanak.¹⁶⁷

Tehát ebben a kérdésben sem szakadhatunk el teljesen a püspökök intézkedési jogának, joghatóságának épségben tartásától, ugyanis több ponton is ennek sérülését látták az érintettek, vagy kevésnek érezték azokat a jogokat, amelyeket az autonómia ezen kérdésben biztosított számukra. Ez utóbbiról volt szó, amikor Szabó János kifejtette véleményét a 10. §-sal kapcsolatban. Ő kevésnek találta azon intézkedéseket, melyeket ez a szakasz a püspökök számára biztosít a katolikus iskolák tekintetében,¹⁶⁸ hiszen csupán a vallásoktatást, ill. az oktatás és nevelés vallási, hitéleti szempontjainak felügyeletét tartotta fenn számukra.¹⁶⁹

Ezzel a véleménnyel teljesen ellentétes álláspontra helyezkedett Fehér Ipoly. Ő úgy vélte, hogy a javaslat a püspökök számára biztosítja az intézkedés jogát, tehát ezzel egyetértett, csupán a püspöki jogok tisztázását javasolta. Hiszen a vallásoktatásnál minden rendelkezés kizárólag a püspököket illeti meg, de a többi tárgyban

¹⁶² „39. §. A gondnok hatáskörét tekintettel a fennálló szabályokra az országos katolikus gyűlés által alkotandó szabályrendelet állapítandja meg.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁶³ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. dec. 6., 5527/1898.

¹⁶⁴ „72. §. Az egyháztanács hatásköre az iskola vagyoni ügyeit illetőleg: a) Az iskola ingatlan és ingó vagyonát és jövedelmeit az országos kath. gyűlés által alkotandó szabályrendelet szerint kezeli.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁶⁵ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. dec. 6., 5527/1898.

¹⁶⁶ Az egyházközségi tanácsnak az iskola vagyoni ügyeire vonatkozó hatásköréről rendelkezett. PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁶⁷ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

¹⁶⁸ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 12., 5527/1898.

¹⁶⁹ „10. §. Ezen autonómiai szervezet mellett épségben tartatnak a püspökök részére a katolikus elemi-, közép-, fő- és szakiskolákban, valamint a tanító-, tanítónő- és kisdodóvónő- (óvó) képzőkben a vallásoktatás és a katolikus tanintézetek minden fokozatában az oktatás és nevelés intézése úgy a vallás, mint a hitélet szempontjából.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

való nevelésnél és oktatásnál csak a vallási érdekek megóvása.¹⁷⁰

Vályi János hasonló szempontból mindjárt két paragrafust érzett problémásnak. A 73. § a) pontját, mely az egyházközségi tanács,¹⁷¹ és a 84. §-t, mely az egyházmegyei tanács hatásköréről rendelkezett.¹⁷² Mindkettőt elvetendőnek tartotta. Az előbbit azért, mert ha a nép választja a tanítókat, az a tanügy szempontjából káros lehet, hiszen így könnyen alkalmatlan emberek kerülhetnek ebbe az állásba. Márpedig ha a püspöknek egy ilyen személyt kell kineveznie vagy megerősítenie, az mindenképpen sérti az ő szabad intézkedési jogát, arról nem is beszélve, ha az illető kántor, vagyis egyházi szolga is lesz.¹⁷³

Vályi továbbá úgy gondolta, hogy „ha a cultus minister a közzé tett pályázat után a folyamodók közül egyet választ, még pedig a nép nélkül választ s azt a törvény értelmében kinevezi állami tanítónak, hasonlóképen a püspök is a pályázók egyikét kiválaszthatja a nép nélkül és azt felekezeti tanítóul kinevezheti”.¹⁷⁴ Ezért arra a következtetésre jutott, hogy a püspökök azon jogát, hogy a tanítókat kiválaszthassák és kinevezhessék, sem korlátozni, sem pedig ettől őket megfosztani nem lehet, ezért elvetendőnek tartotta, hogy a munkálat ezt az egyháztanács hatáskörébe utalta.¹⁷⁵

Vályi még egy kérdéses részre hívta fel a figyelmet a 73. § g) pontjával kapcsolatban,¹⁷⁶ ahol is meglátása szerint nem jelentik ki pontosan, hogy a tankötelesek névsorát ki állítja össze. Ezért javasolta, hogy a szöveget így módosítsák: „az összeirt tankötelesek névsorát az egyházközségi előljáráságtól, mely azt összeállítja, átveszi és szigoruan felügyel...”¹⁷⁷

Vályi mellett Fehér Ipoly sem értett egyet a szervezeti javaslat ezen részével. Ő úgy vélte, hogy nem elég világos a paragrafus, hiszen nem mondta ki egyértelműen, hogy az egyházközségi tanács hatásköre csak az általa fenntartott

¹⁷⁰ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

¹⁷¹ „Az iskola tanügyére nézve az egyháztanács hatásköre a következő: a) Választja a néptanítókat. A választási jegyzőkönyv megerősítés céljából az egyházmegyei tanács útján a megyés püspökhöz fölterjesztendő. Gondoskodik a néptanítók illetményeinek pontos kiszolgáltatásáról.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁷² „84. §. Az egyházmegyéhez tartozó néptanítói, kántori állomásokra a pályázatot kitzüzi.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁷³ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. dec. 6., 5527/1898.

¹⁷⁴ Uo.

¹⁷⁵ Uo.

¹⁷⁶ „73. §. Az iskola tanügyére nézve az egyháztanács hatásköre a következő: g) Az összeirt tankötelesek névsorát a községi előljáráságtól átveszi és szigoruan felügyel, hogy ezek az iskolába, templomba rendesen járjanak; a mulasztók szüleit vagy gondviselőit első ízben megint, azután a mulasztások jegyzékét minden két hétben a községi előljáráságnak a büntetések kiszabása végett átadja, attól a behajtott büntetés pénzeket átveszi.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁷⁷ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. dec. 6., 5527/1898.

iskolákra terjed-e ki, vagy az egyes személyek, pl. a főpapok által fenntartottakra is. A főpát ugyanis úgy látta, hogy a 73. §-ban „vannak az elősorolt pontokban olyan intézkedések is, a melyek nem általánosíthatók. Ilyen pl. (a.) pontban) a néptanítók választása, továbbá (a 90. §-sal kapcsolatos l.) pontban)¹⁷⁸ a tandíj elengedése, a melyek természetes jogát képezik minden iskolafenntartónak.”¹⁷⁹

A tandíj elengedésével kapcsolatban Fehér utalást tesz a 90. §-ra is.¹⁸⁰ Ez ugyanis az egyházmegyei tanács hatáskörébe utalja a területén lévő népiskolákban a tandíj elengedését. Márpedig ezzel az intézkedéssel az iskolafenntartók jogai sérülnek, amelyeket minden körülmények között épségben kell tartani, ahogyan azt a javaslat is kimondja. Fehér rámutat az ellentmondásra. A 90. §-ban az áll, „hogy az országos autonomia által alapítandó iskolákban maga szabja meg a tandíjat, a 124. §.¹⁸¹ - szerint meg az összes kath. fő- és középiskoláknál az iskola fentartóinak jogai épségben tartatnak; már pedig a tandíj-szedés és -elengedés tagadhatatlanul ezek közé tartozik”.¹⁸² Ezért a főpát javaslata ez volt: „Megjelölendő lenne tehát a 73. §-ban, hogy miben terjed ki az egyházközségi tanács hatásköre a területén lévő összes kath. népiskolákra és mibe szorítkozik csupán saját iskolaira.”¹⁸³ A 90. §-sal kapcsolatban pedig leszögezte, hogy „az egyházmegyei tanács legfőlegb arra lehetne hivatott, hogy megállapítsa a tandíj maximumát”.¹⁸⁴

A 73. §-on kívül Vályi a 84. §-sal kapcsolatban is úgy gondolta, hogy ki kell hagyni a szervezeti javaslat szövegéből. Hiszen a tanítók kiválasztása és kinevezése mellett a püspököt illeti meg az a jog is, hogy pályázatot írjon ki a megüresedett kántori és tanítói állásokra, nem pedig az egyházmegyei tanácsot.¹⁸⁵

Voltak azonban olyan szakaszai is a munkálatnak az iskolákkal kapcsolatos ügyekben, amelyekben a levélírók nem szűkíteni akarták az autonómia hatáskörét, hanem éppen kiszélesíteni. Ilyen volt a 123. §,¹⁸⁶ amely az igazgatótanács

¹⁷⁸ „73. §. Az iskola tanügyére nézve az egyháztanács hatásköre a következő: l) Javaslatot terjeszt elő az egyházmegyei tanácsnak a tandíj mérvének megállapítása és elengedése iránt tekintettel a népiskolai törvény rendelkezéseire, melyben a szegények tandíjmentessége van kimondva.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁷⁹ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

¹⁸⁰ „90. §. Az egyházmegye területén katolikus népiskolák felállítás, új néptanítói állomások szervezése, a katolikus népiskolákban a tandíj mérvének megállapítása és elengedése, a néptanítók által gyakorolható mellékfoglalkozások tekintetében határoz és intézkedik.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁸¹ „124. §. Érsek, püspökök, tanítórendek, városok, községek, vagy magánosok által főtartott katolikus fő-, vagy középiskoláknál az iskola fentartóinak jogai épségben tartatnak, azonban ezen iskolák katolikus jellegének fentartására felügyel az igazgatótanács és ezen felügyeletét kiküldött biztos által gyakorolja.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁸² PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

¹⁸³ Uo.

¹⁸⁴ Uo.

¹⁸⁵ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. dec. 6., 5527/1898.

hatásköréről rendelkezett. Ezzel a szakasszal kapcsolatban Bende Imre nyitrai püspök annak a véleményének adott hangot, hogy ha a biztos úgy dönt, mivel valami szabálytalanságot tapasztalt, hogy az érettségi bizonyítványt nem írja alá, az ő meghallgatását követően ne a kultuszminiszter, hanem az igazgatótanács döntsön a bizonyítvány kiadásáról.¹⁸⁷

Fehér Ipoly is foglalkozott a kérdéses paragrafussal, amit úgy értelmezett, hogy a 123. § szerint csak a királyi katolikus középiskolák, azaz a tanulmányi alpból fenntartott középiskolák érettségi vizsgájára küld ki biztost az igazgatótanács. Ezzel nem értett egyet, hiszen így a püspökök, tanító rendek, városok, községek és magán-személyek által fenntartott középiskolákba nem küld ki senkit, így itt az állammal szemben nem gyakorolna ellenőrzést az igazgatótanács. Holott a 83.¹⁸⁸ és 124. §¹⁸⁹ arról rendelkezett, hogy „az egyházmegyei tanács év közben az egyházmegye területén lévő, az igazgatótanács pedig az ország összes Kath. iskoláiba küld ki biztosokat, a Kath. érdekek megóvása céljából”.¹⁹⁰ Ezért felmerült Fehér Ipolyban a kérdés: „vajon nem indokolt-e az igazgatótanács megbízottjának legalább facultativ jelenléte, valamennyi Kath. Középiskola érettségi vizsgálatán, főleg a városok, községek és magánosok által fenntartott és világi tanerőkkel ellátott Középiskolákban?”¹⁹¹

A szervezeti javaslat többek között még az igazgatótanács feladatának tekintette, hogy a királyi katolikus gimnáziumok igazgatóit és tanárait kiválassza a megfelelő képesítéssel rendelkezők közül.¹⁹² Ezzel kapcsolatban megjegyezte Fehér, hogy a 124. § intézkedik „a főpapok és tanítórendek gymnásiumaiban a tanerők alkalmazásáról, a mi t. i. ezen iskolafentartóknak képezi kizárólagos jogát”.¹⁹³ Viszont felhívta a figyelmet, hogy a városok, községek és magán-személyek által

¹⁸⁶ „123. §. A királyi katolikus középiskolák érettségi vizsgálatára biztost küld, ki az írásbeli dolgozatokat átnézi, a szóbeli vizsgálatokon kérdéseket intéz, szavazati jogot gyakorol, a bizonyítványokat aláírja, aláírásának megtagadása esetében a bizonyítvány ki nem adatik. Ily esetben a bizonyítvány kiadása iránt a biztos meghallgatása után a magyar királyi vallás és közoktatásügyi miniszter dönt.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁸⁷ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 20., 5527/1898.

¹⁸⁸ „83. §. Felügyel arra, hogy az egyházmegye területén lévő katolikus fő-, közép-, szakiskolákban, néptanító-, néptanítónő- és kised-óvónő (óvó) képzőkben az országos katolikus gyűlés és az igazgató tanács által hozott határozatok végrehajthatassanak. Felügyel arra, hogy azok katolikus jellege fõntartassék és e célból ezen iskolákhoz püspöki jóváhagyással vizsgáló biztost küld ki.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁸⁹ „124. §. Érsekek, püspökök, tanítórendek, városok, községek, vagy magánosok által fõntartott katolikus fõ-, vagy középiskoláknál az iskola fentartóinak jogai épségben tartatnak, azonban ezen iskolák katolikus jellegének fentartására felügyel az igazgatótanács és ezen felügyeletét kiküldött biztos által gyakorolja.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁹⁰ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

¹⁹¹ Uo.

¹⁹² A szervezeti javaslat 122. §-a. PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁹³ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

fenntartott gimnáziumokban a megválasztott tanerőket a kormány erősíti meg tisztükben. De ez „kit fogna illetni jövőben?”¹⁹⁴ – kérdezi, hiszen erről nem rendelkezett a munkálat, ezért kiegészítésre szorulna.

Fehér a 103. §¹⁹⁵ és a 104. §¹⁹⁶ kapcsán is kifejtette észrevételeit. Az előbbi arról rendelkezett, hogy szabályrendeletet alkot az országos katolikus gyűlés a királyi katolikus középiskolák tanárainak fegyelmi ügyében. Ez azonban ellenkezett a 124. §-ban¹⁹⁷ foglaltakkal, mely Fehér szerint „indirect módon intézkedik a főpapok és tanítórendek által fenntartott középiskolák tanárainak fegyelmi ügyéről, a mennyiben kimondja, hogy ezen iskolákban az iskola fenntartók jogai épségben tartatnak, a mely jogok közé – tudvalevőleg – a fegyelmi hatóság is tartozik”.¹⁹⁸ Ugyanígy intézkedik ez a paragrafus a városok, községek vagy magánszemélyek által fenntartott középiskolákról is, de az ő esetükben „a tanárok fölötti fegyelmi hatóság már nem tartozik az iskola fenntartók jogai közé”.¹⁹⁹ Ezért azt javasolta a főpát, hogy mivel „a városok, községek és magánosok által fenntartott Kath. középiskolák tanárainak fegyelmi ügyéről nem történik intézkedés sem a 103., sem a 124. §. ban, ez tehát pótolandó lenne a 103. §-ban”.²⁰⁰

A munkálat a királyi katolikus középiskolák esetében arról határozott még, hogy a tanulók fegyelmi szabályzatát is az országos katolikus gyűlés állapítsa meg. Erre vonatkozólag a főpát megjegyezte, hogy a fegyelmi szabályokat terjesszék ki a főpapok, tanító rendek, városok, községek és magánszemélyek által fenntartott középiskolákra is, hozzátéve, hogy a megalkotásukra sokkal inkább alkalmas lenne az igazgatótanács, mint a sok tagból álló és nagyobb horderejű kérdésekkel foglalkozó országos katolikus gyűlés.²⁰¹

Ugyancsak az egységes eljárásra és a pontatlan megfogalmazásra hívta fel a figyelmet Fehér, amikor a munkálat 120. §-áról²⁰² értekezett. Ez a szakasz ugyanis a katolikus alapokból fenntartott iskolák tanrendszeréről, rendtartásáról, tan-könyveiről stb. intézkedik. „Mivel a kath. alapok alatt ez idő szerint rendesen a

¹⁹⁴ Uo.

¹⁹⁵ „103. §. A királyi katolikus fő- és középiskolák tanárainak, valamint a népiskolák tanítóinak fegyelmi és nyugdíj ügyére vonatkozólag az állami törvények rendelkezéseinek és a szerzett jogoknak figyelembe tartása mellett az igazgatótanács előterjesztése alapján szabályrendeletet alkot.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁹⁶ „104. §. A királyi katolikus fő és középiskolák, valamint a népiskolák hallgatóinak, illetve tanulóinak fegyelmi szabályzatát az állami törvények rendelkezéseinek figyelembe tartása mellett és az igazgatótanács előterjesztése alapján megállapítja.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

¹⁹⁷ Lásd. 189. jegyzet.

¹⁹⁸ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

¹⁹⁹ Uo.

²⁰⁰ Uo.

²⁰¹ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

Kath. tanulmányi és egyetemi alapokat szokás érteni; mivel továbbá vannak városok és községek által nem kath. alapokból, hanem a községi jövedelmekből fenntartott, de azért kath. jellegű iskolák is; vannak továbbá főpapok és magánosok által nem alapokból, hanem saját folyó jövedelmekből fenntartott Kath. iskolák is”,²⁰³ a főpát úgy vélte, hogy „a tanításnak egységes szellemben való berendezése érdekében célszerű lenne annak kijelentése, hogy a 120. §. intézkedése kiterjed mindezen iskolákra, valamint a tanítórendek által fenntartott iskolákra is”.²⁰⁴

A javaslat pontosan meghatározta a katolikus fő- és középiskolákra nézve az iskolafenntartók jogainak védelmét is, amelyről a 124. § rendelkezett.²⁰⁵ Fehér ennek kapcsán megfogalmazta azokat a jogokat, amelyek megilletik őket, így „az iskolát fenntartó javaknak és alapítványoknak kezelése, az iskola jövedelmének felhasználása, költségvetésének megállapítása és jóváhagyása is”.²⁰⁶ Ezeknek gyakorlását azonban érintették a 110-113. §-ok, amelyek ezeknek egy részét az igazgatótanács hatáskörébe utalták. Ezért a főpát kifejtette, hogy „kivánatos lenne, a 110-113. §-oknál már érintett tüzetesebb meghatározása annak, hogy mi értendő e §§-okban az egyházi és Kath. iskolai célokra tett alapítványok alatt. E meghatározásnak nagyfontosságú folyamányai lehetnek, melyek sarkalatos tételeit képezhetik az autonómiai szervezetnek.”²⁰⁷

De nemcsak Fehér Ipoly hívta fel a figyelmet az egyes fogalmak pontos meghatározására, hogy a félreértések elkerülhetőek legyenek, hanem Zalka János győri püspök is. Bár ő a plébánia, ill. egyházközség kapcsán tette ugyanezt a 17. §-ra²⁰⁸ vonatkozólag, hogy azok jogai és kötelességei nyilvántartassanak az egyházközség és az iskola szempontjából.²⁰⁹

Fehér Ipoly kimagaslóan sokat foglalkozott a katolikus iskolákat érintő kérdésekkel, de a levélírókról általában elmondhatjuk, hogy nem siklottak el a téma felett. Összességében megállapíthatjuk, hogy az egyházi főméltóságok itt is törekedtek arra, hogy az egyházi érdekeket, a püspöki joghatóságot sértő részeket

²⁰² „120. §. A katolikus alapokból fõntartott fõ-, közép-, továbbá elemi és szakiskolákra nézve a rendtartást, a tanrendszert, a tantervet, a tanmenetet, szorgalmi idõt, szünidõt, a tankönyveket és tanszereket az állami törvények rendelkezéseinek és a püspökök részére a jelen szervezet 10-ik §-ában fõntartott jogoknak figyelemben tartása mellett megállapítja. Az általa alapítandó iskolában a tandíjat megszabja. A szoros értelemben vett papi, zárdai, egyházi nevelésre azonban rendelkezései ki nem terjednek.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

²⁰³ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

²⁰⁴ Uo.

²⁰⁵ Lásd. 189. jegyzet.

²⁰⁶ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 14., 5527/1898.

²⁰⁷ Uo.

²⁰⁸ „17. §. Minden római katolikus plébánia rendszerint (127. §.) külön egyházközséget képez. A fõkegyházak akár külön, akár az anyaegyházzal együtt alkothatnak egyházközséget.” PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. nov. 1., s. n.

²⁰⁹ PL Vaszary Cat. D/b. autonómia-iratok, 1898. okt. 28., s. n.

megpróbálják javaslataikkal kiküszöbölni. Egyesek felhívták a figyelmet arra is, hogy a katolikus iskolák esetében vigyázni kell, hogy az állam befolyása kevésbé érvényesüljön, ezért bizonyos pontokon az autonómiára ruházható jogkör kiszélesítését javasolták az iskolák ellenőrzésére, felügyeletére vonatkozólag, hogy az az állam kezéből az autonómia hatáskörébe kerüljön át.

BEFEJEZÉS

Ezek mellett a kardinális kérdések mellett azonban több levélíró is foglalkozott többek között a főkegyúri jognak és az állami szervek bevonásának kérdésével. Röviden összefoglalva az egyházi főméltóságok tiszteletben tartották és elismerték az uralkodónak legfőbb felügyeleti és kegyúri jogát, ill. a javaslat által számára biztosított jogkörökkel is egyetértettek. Sokkal inkább arról volt szó ebben az esetben, hogy valóban függetleníteni akarták magukat az államtól és a kultuszminisztertől, és azt szerették volna, hogy amely jogokat eddig ő gyakorolt, az most már az autonómia hatáskörébe tartozzon, és ezen szerv által képviseltethesse magát a király.

Ezen túlmenően még a választásokkal és egyéb gyakorlatias kérdésekkel is foglalkoztak a püspökök. Az ilyen jellegű hozzászólások zöme a választások mellett a finanszírozáshoz és a szervezeti javaslat felépítéséhez kapcsolódott. Ezek rávilágítottak arra, hogy ezen kérdések is – főként a választások és a finanszírozás tekintetében – döntő fontosságúak, hiszen alapvetően befolyásolhatják az autonómia szerveinek sikeres működését.

Ezek voltak tehát azok a témakörök, melyeket a levélírók érintettek. Ez azonban nem egy egységes álláspont. Hiszen püspöki konferencia összehívására még most nem került sor, ezért tűnnek az egyházi főméltóságok véleményei sokszor túl szerteágazónak, és ezért fordulhatott elő az is, hogy egymással teljesen ellentétes észrevételeket fogalmaztak meg. Viszont ekkorra a főszerep már a 27-es bizottságé volt. A szervezeti javaslatnak ezután még hosszú utat kellett bejárnia a szentesítésig, aminek részletes kifejtése egy másik tanulmány témája lehet.²¹⁰

²¹⁰ Itt fejezem ki köszönetemet Tusor Péternek, akinek segítségével a jelen tanulmány nem jöhetett volna létre, továbbá az esztergomi Primási Levéltár dolgozóinak.